

ნაწილი II

ჩარევა ცალკეულ ბაზრებზე: მიკროეკონომიკის გამოყენება

3	საფასო პოლიტიკა	61
4	რეგულირება და დერეგულირება.....	93
5	კონკურენციის პოლიტიკა	113

სათვასო პოლიტიკა

3

3.1	სრულყოფილად ფუნქციონირებადი ბაზრები.....	62
3.1.1	საბაზრო მიწოდება	63
3.1.2	საბაზრო მოთხოვნა	66
3.1.3	საბაზრო ფასწარმოქმნა სრულყოფილი კონკურენციის პირობებში	68
3.2	საბაზრო ჩავარდნის ფორმები.....	72
3.2.1	საბაზრო წონასწორობის არასტაბილურობა: მიწოდებისა და მოთხოვნის შეუსაბამობა და ადაპტაცია	72
3.2.2	საბაზრო წონასწორობის არარსებობა: მიწოდებისა და მოთხოვნის შესახებ ინფორმაციის ასიმეტრიულობა	76
3.2.3	ბაზრის არასრულყოფილება: დადებითი და უარყოფითი გარე ეფექტები	79
3.2.4	საბაზრო ძალაუფლება: ბუნებრივი მონოპოლია.....	81
3.3	სათვასო პოლიტიკის ინსტრუმენტები.....	82
3.3.1	ფექსირებული სახელმწიფო ფასები	82
3.3.2	მაქსიმალური სახელმწიფო ფასები	84
3.3.3	მინიმალური სახელმწიფო ფასები	85
3.4	მაგალითი: ევროკავშირის აგრარული სათვასო პოლიტიკა.....	87

სწავლების მიზნები

- სრულყოფილად ფუნქციონირებად ბაზარზე მიწოდებასა და მოთხოვნას შორის სტაბილური წონასწორობა რეგულირდება საბაზრო ფასის საშუალებით, რასაც საზოგადოებისთვის ოპტიმალური შედეგი მოაქვს.
- სრულყოფილად ფუნქციონირებადი ბაზრის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წინაპირობაა: ყველა ტიპის გასაყიდი საქონლის და ბაზრის მონაწილეთა შესახებ სრულყოფილი ინფორმაციის თანაბარი ხელმისაწვდომობა, პირადი და საზოგადოებრივი სარგებლისა და ხარჯების თანხვედრა, აგრეთვე ბაზარზე მიწოდებასა და მოთხოვნაში მონოპოლიის არარსებობა.
- სრულყოფილად ფუნქციონირებადი ბაზრის იდეალური ფორმისგან გადახრა იწვევს საბაზრო ჩაყარდნებს, რომლებიც საზოგადოების თვალთახედვით სუბოპტიმალური ბაზრის ჩამოყალიბებისკენ უნდა იყოს მიმართული. ჩვეულებრივ, ამგვარი საბაზრო ჩაყარდნის არსებობა ეკონომიკურ-პოლიტიკური ჩარევის გამართლებისათვის გამოიყენება.
- ბაზარზე წონასწორობის შესაძლო დარღვევის შემთხვევაში, ბაზრის საქმიანობაში ჩარევის ყველაზე მარტივი საშუალებაა სახელმწიფოს მიერ ფასების დადგენა. ამასთან, განასხვავებენ ფიქსირებულ, მაქსიმალურ და მინიმალურ ფასებს.
- სახელმწიფო საფასო პოლიტიკა ხშირად არასასურველ გავლენას ახდენს კერძო მიმწოდებლებისა და მომხმარებლების გადაწყვეტილებებზე, რაც სახელმწიფოს მიერ ბაზრის ფუნქციონირებაში შემდგომი ჩარევის აუცილებლობას იწვევს.
- ევროკავშირის აგრარული საფასო პოლიტიკის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ სახელმწიფოს მიერ აგრარულ პროდუქტებზე მინიმალური ფასის განსაზღვრამ, რომელიც მნიშვნელოვნად აღემატება მსოფლიო ბაზარზე არსებულ შესადარ ფასს, შესაძლოა გამოიწვიოს ევროკავშირის ქვეყნებში აგრარული პროდუქტების სიჭარბე, განვითარებად ქვეყნებთან სავაჭრო სფეროში კონფლიქტი და ევროკავშირის ბიუჯეტის გაზრდილი პირდაპირი და არაპირდაპირი ხარჯები.

3.1 სრულყოფილად ფუნქციონირებადი ბაზრები

მიკროეკონომიკურ თეორიაში ცენტრალურ ადგილს კერძო ბაზრებზე ფასწარმოქმნის ანალიზი იკავებს. ბაზარი არის მომხმარებლებსა და მიმწოდებლებს შორის შეხვედრის ადგილი საქონლის გაცვლის მიზნით. ამასთან, საბაზრო ფასი არეგულირებს ურთიერთგაცვლილი საქონლის რაოდენობას და საქონლის გაცვლაში მონაწილე პარტნიორთა მოგების სიდიდეს. მიკროეკონომიკა გვიჩვენებს, რომ ბაზრები, იდეალურად ფუნქციონირების შემთხვევაში, ყველა მონაწი-

ლე მხარისათვის ოპტიმალურ შედეგს იძლევა. თუმცა ბაზრის მუშაობის სტილი, როგორც წესი, მიკროეკონომიკის იდეალურ სურათს ბევრად ჩამოუვარდება. შესაძლოა, წარმოიქმნას ხარვეზები, რაც ხელს შეუშლის მიმწოდებლებსა და მომხმარებლებს შორის ეფექტიან ურთიერთობას ან შესაძლებელია, სულაც ჩამალოს საბაზრო გაცვლის პროცესი. ხარვეზების არსებობა ამართლებს ეკონომიკურ-პოლიტიკურ ჩარევას საბაზრო ალოკაციის გაუმჯობესების მიზნით. მსგავსი ჩარევის მიზანს წარმოადგენს ბაზარზე რეალურად არსებული წონასწორობის მიახლოება იმ წონასწორობასთან, რომელიც არსებობს იდეალურად ფუნქციონირებად ბაზარზე.

3.1.1 საბაზრო მიწოდება

მიკროეკონომიკური თეორიის თანახმად, ბაზრები წარმოიშობა მიწოდებასა და მოთხოვნას შორის თანხვედრის შედეგად. საქონლის მიწოდების მიკროეკონომიკური ფუნქცია შემდეგნაირად გამოისახება:

$$q = S(p, p_1, \dots, p_n, w_1, \dots, w_m, F, E_s) \tag{3.1}$$

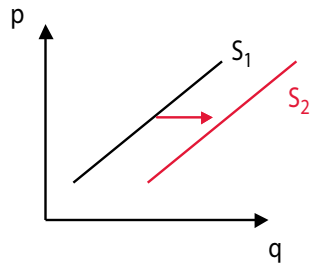
ამასთან, საქონლის მიწოდების რაოდენობა q წარმოადგენს დამოუკიდებელ ცვლადს, რომელიც ფუნქციურად დამოკიდებულია S მიწოდების დამოუკიდებელ ცვლადებთან: საქონლის ბაზარზე საქონლის ერთეულისთვის სასურველ p ფასთან, სხვა საქონლის ფასებთან $p_1, \dots, p_n$, საქონლის წარმოებისათვის საჭირო წარმოების ფაქტორების ფასებთან $w_1, \dots, w_m$, წარმოების F ტექნოლოგიასა და მიმწოდებლის სამომავლო E_s მოლოდინებთან.

შიპოთეზა იმის შესახებ, თუ რა გავლენას ახდენს ეგზოგენური სიდიდის ცვლილება მიწოდების რაოდენობაზე, გამომდინარეობს იმ დაშვებიდან, რომ მიმწოდებლის ქცევას განსაზღვრავს მაქსიმალური მოგების მიღების სურვილი. შესაბამისად, ნებისმიერი მიმწოდებელი ცდილობს, გაყიდული საქონელიდან მიიღოს მაქსიმალურად მაღალი შემოსავალი R წარმოებაზე გაწეულ C ხარჯებთან მიმართებაში. საქონლის გასაღებიდან მიღებული შემოსავალი იანგარიშება როგორც გაყიდული q რაოდენობის ნამრავლი მოცემულ საბაზრო p ფასზე, რომლის სიდიდეზეც ცალკეული მიმწოდებელი, სავარაუდოდ, გავლენას ვერ მოახდენს. საწარმოო ხარჯები დამოკიდებულია საწარმოო ფაქტორების რაოდენობასა და მის მიხედვით განსაზღვრულ მოცემულ ფასებზე $w_1, \dots, w_m$. ვინაიდან, მოცემულ F საწარმოო ტექნიკის პირობებში გამოყენებული ფაქტორების რაოდენობა უშუალოდ დამოკიდებულია პროდუქციის რაოდენობაზე q , საქონლის n წარმოებიდან და გაყიდვიდან მიღებული მოგება შესაძლებელია, შემდეგი სახით ჩაიწეროს:

$$G = R - C = p \cdot q - C(w_1, \dots, w_m, F, E_s, q) \tag{3.2}$$

ვინაიდან, ერთი პროდუქტის წარმოების გაფართოების დროს ხდება სხვა პროდუქტების წარმოებისათვის საჭირო ფაქტორების ხელმისაწვდომობის შემცირება, ეს უკანასკნელი იწვევს ხარჯების პროგრესირებად ზრდას წარმოებული პროდუქტების მოცულობის მიხედვით. მწარმოებლის მიზნიდან გამომდინარე – მიიღოს მაქსიმალურად მაღალი მოგების კოეფიციენტი, შეგვიძლია დავას-

კენათ, რომ რაც უფრო მაღალია p ფასი, მით მეტია ცალკეული მიმწოდებლის მიერ წარმოებული საქონლის რაოდენობა.

ნახაზი 3.1: საბაზრო მიწოდების მრუდი

მიწოდების მრუდის ნორმალური მიმართულება გულისხმობს, რომ ზრდადი საბაზრო ფასი გაზრდილ საბაზრო მოთხოვნას იწვევს. მიწოდების სხვა დეტერმინანტების ცვლილება იწვევს მიწოდების მრუდის გადაადგილებას. ფასების კლება, რომელიც გამოწვეულია წარმოების ფაქტორების ცვლილების შედეგად ან წარმოების ტექნოლოგიის გაუმჯობესება ხელს უწყობს, მაგალითად, პროდუქციის ზღვრული ხარჯების შემცირებას და იწვევს მიწოდების მრუდის მარჯვნივ გადაადგილებას.

იმ დაშვებით, რომ ყველა მიმწოდებელი მოგებაზეა ორიენტირებული, q საერთო მიწოდებასა და p ფასს შორის დადებითი კავშირი არსებობს. გრაფიკულად ფასსა და მიწოდების რაოდენობას შორის კავშირი აისახება დიაგრამაში – ფასი-რაოდენობა (მდრ. ნახაზი 3.1.). სხვა სიდიდეების უცვლელობის პირობებში

* ფორმალურად 3.2. გამოსახულების მაქსიმიზაციას შემდეგ შედეგებამდე მივყავართ:

$$\max G = p \cdot q - C(w_1, \dots, w_m, F, E, q)$$

$$\frac{\partial G}{\partial Q} = p - \frac{\partial C}{\partial q} = 0 \rightarrow p = \frac{\partial C}{\partial Q}$$

$$\frac{\partial^2 G}{\partial q^2} = -\frac{\partial^2 C}{\partial q^2} < 0 \rightarrow \frac{\partial^2 G}{\partial q^2} > 0$$

წარმოების მაქსიმალური დონის განსაზღვრის პირველი რიგის პირობის მიხედვით, მოგების მაქსიმიზაცია ნიშნავს q პროდუქციის რაოდენობის იმ დონემდე გაზრდას, რა დონეზეც p ფასი ზუსტად შეესაბამება შემდეგ მოცემულობას: $\partial C / \partial q$. ეს უკანასკნელი წარმოადგენს წარმოების შემდგომი ზრდისათვის საჭირო დამატებით ხარჯებს – აღნიშნული პროდუქტის წარმოებისათვის საჭირო ზღვრულ ხარჯებს. მაქსიმალური დონის განსაზღვრის მეორე რიგის პირობის მიხედვით, მაქსიმალური მოგება, გარდა აღნიშნულისა, უნდა თავსდებოდეს ზრდადი ზღვრული ხარჯების ფარგლებში. მაქსიმალური დონის განსაზღვრის ორივე რიგის პირობის საფუძველზე შესაძლებელია გამოითვლოს, თუ რა გავლენას ახდენს ეგზოგენური სიდიდეების ცვლილებები მაქსიმალური მოგების მიღებაზე ორიენტირებულ მიწოდების რაოდენობაზე. p ფასის ზრდის შემთხვევაში, ახალი მაქსიმალური მოგება მხოლოდ გაზრდილი ზღვრული ხარჯების, შესაბამისად, პროდუქციის რაოდენობის გაზრდის შემთხვევაში მიიღწევა. წარმოების ფაქტორებით განსაზღვრული ფასების დაცემა ან წარმოების ტექნოლოგიის გაუმჯობესება ზღვრული ხარჯების დონეს ამცირებს. მოცემული p ფასის შემთხვევაში, ახალი მაქსიმალური მოგების მისაღწევად კვლავ ხდება საჭირო პროდუქციის წარმოების მოცულობის შემდგომი გაფართოება. მოლოდინი იმისა, რომ მომავალში საბაზრო ფასი გაიზრდება, მოცემულ დროში პროდუქციისა და მიწოდების კლებას იწვევს.

მიწოდების გადაწყვეტილებები განისაზღვრება x პარამეტრით. ფუნქცია (3.1.), შესაბამისად, შემდეგ გამოსახულებამდე დაიყვანება:

$$q = S(p, x) \text{ ამასთან, } \frac{\partial q}{\partial p} > 0 \tag{3.3}$$

ნახაზზე 3.1. გამარტივების მიზნით გაკეთებულია დაშვება, რომ ფასსა და პროდუქტის მიწოდების რაოდენობას შორის წრფივი კავშირი არსებობს. მაქსიმალური მოგების ძიების დაშვებით ნახაზზე ნაჩვენებია S_1 მრუდი ზრდადი.

მოგების ფუნქციის მაქსიმიზაციის პირობიდან (3.2) შესაძლებელია ასევე მიწოდების რაოდენობაზე წარმოების ტექნოლოგიის ფასებისა და ტექნოლოგიური ცოდნის გავლენის განსაზღვრა. საწარმოო ფაქტორების ფასები, ასევე ტექნოლოგიური ცოდნა C საწარმოო ხარჯების მნიშვნელოვან დეტერმინანტებს წარმოადგენენ. საწარმოო ფაქტორების ფასების კლება ამცირებს საწარმოო ხარჯებს, ხოლო ტექნოლოგიის გაუმჯობესება წარმოების ფაქტორების ეფექტიან გამოყენებას უწყობს ხელს. ტექნოლოგიური ინოვაციების საშუალებით წარმოების ფაქტორების უფრო მცირე გამოყენებით იგივე რაოდენობის პროდუქციის წარმოება შესაძლებელია. გრაფიკულ გამოსახულებაში წარმოების ფაქტორებით განსაზღვრული ფასების შემცირება ან გამოყენებული საწარმოო ტექნოლოგიის გაუმჯობესება გამოისახება მიკროეკონომიკური მიწოდების ფუნქციის x პარამეტრის ცვლილებაში. x პარამეტრის ცვლილება იწვევს მიწოდების $S_2(p, x_2)$ – მრუდის მარჯვნივ გადაადგილებას (ნახაზი 3.1.).

განსხვავებული შეფასება უნდა მიეცეს სხვა პროდუქტების ფასთა ცვლილების გავლენას მიწოდების q რაოდენობაზე. ვთქვათ, თავდაპირველად განვიხილავთ შემთხვევას, როდესაც ერთი და იგივე წარმოების ტექნოლოგიისა და საწარმოო ფაქტორების გამოყენებით შესაძლებელია სხვადასხვა პროდუქტის წარმოება, რომლებსაც თავდაპირველად ერთნაირი ფასი აქვთ. ასეთ შემთხვევაში ერთ-ერთ პროდუქტზე ფასის მატება, მაქსიმალური მოგების ძიების დაშვებით, მხოლოდ ამ პროდუქტის წარმოების მოცულობის ზრდას გამოიწვევდა მაშინ, როდესაც მეორე პროდუქტის მიწოდების რაოდენობა ნულს გაუტოლდება. ნახაზზე 3.1. მიწოდების ფუნქციის S_1 -დან მარჯვნივ S_2 -მდე გადახრა შესაძლებელია, გამოწვეული იყოს სხვა პროდუქტებზე ფასების კლებით, რომელიც მოქმედებს x პარამეტრის მნიშვნელობაზე. თუმცა, ცალკეულ მიმწოდებელს ხშირად აქვს საშუალება, არჩევანი გააკეთოს სხვადასხვა პროდუქტის წარმოებას შორის, რომლებიც სხვადასხვა საწარმოო ტექნოლოგიასა და სხვადასხვა წარმოების ფაქტორების საშუალებით იქნება წარმოებული და, რომელთა საბაზრო ფასებიც ასევე განსხვავებულია. პროდუქტზე ფასის დაცემისას, მოცემულ შემთხვევაში, ასევე წარმოიქმნება აღნიშნული საქონლის მიწოდების შემცირებისა და სხვა პროდუქტის მიწოდების რაოდენობის ზრდის ტენდენცია. თუმცა, მსგავს პროცესს შესაძლოა, ხელი შეუშალოს წარმოების გარდაქმნისათვის საჭირო ხარჯებმა ან წარმოების ტექნოლოგიურმა სპეციფიკამ. ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ერთდროული წარმოების შემთხვევა, როდესაც წარმოების ტექნოლოგიური თავისებურების გამო ხდება რამდენიმე პროდუქტის ერთდროულად და განსაზღვრული რაოდენობით წარმოება. ერთდროული წარმოების შედეგად მიღებულ პროდუქტზე ფასის შემცირება აღნიშნული პროდუქტის მიწოდების რაოდენობის შემცირებას იწვევს. შედეგად ერთდროულად ნაწარმოები პროდუქტების რაოდენობა კი არ იზრდება, არამედ ასევე მცირდება მანამ, სანამ საწარმოო პროცესის მომდევნო ეტაპით არ განხორციელდება ცვლილებების შეტანა წარმოების გეგმაში.

3.1.2 საბაზრო მოთხოვნა

მიკროეკონომიკური მოთხოვნის თეორია, წარმოებისა და მიწოდების თეორიის მსგავსად, აანალიზებს მომხმარებელთა მიერ მოთხოვნილი პროდუქტის რაოდენობის განმსაზღვრელ დეტერმინანტებს. მასზე დაყრდნობით იგი იკვლევს მოთხოვნის გადაწყვეტილებებზე მოთხოვნის დეტერმინანტების ცვლილებათა გავლენას. პროდუქტზე მიკროეკონომიკური მოთხოვნის ფუნქცია მარტივი ფორმით შემდეგნაირად გამოისახება:

$$q = D(p, p_1, \dots, p_n, Y, E_D) \tag{3.4.}$$

ფორმულის მიხედვით, q მოთხოვნის რაოდენობა ფუნქციურ დამოკიდებულებაშია D მოთხოვნის შემდეგ დეტერმინანტებთან: ბაზარზე არსებული პროდუქტის p ფასი, ბაზარზე არსებული სხვა პროდუქტების $p_1, \dots, p_n$ ფასები, Y , მომხმარებელთა განკარგავდი შემოსავლები და E_D მოლოდინები.

მიწოდების თეორიაში მაქსიმალურ მოგებაზე ორიენტირების შიპოთების მსგავსად, მიკროეკონომიკური მოთხოვნის თეორია მომხმარებლების მიერ სარგებლის მაქსიმიზაციის შესახებ დაშვებას აკეთებს. პრეფერენციები, რომლებიც მომხმარებელს ცალკეული პროდუქტის მოხმარების მიმართ გააჩნიათ, გამოისახება U სარგებლიანობის ფუნქციით, რომელიც ცალკეულ q პროდუქტთა სპექტრს განსაზღვრული ინდექსის მნიშვნელობას ანიჭებს. სავარაუდოა, რომ q_i ნებისმიერ პროდუქტს მომხმარებლისთვის გარკვეული სარგებელი მოაქვს, თუმცა პროდუქტის მზარდი მოხმარებისას, სარგებლიანობის ზრდა იკლებს. q_i ნებისმიერი პროდუქტის ზღვრული სარგებლიანობა უნდა იყოს დადებითი და კლებადი. ამ ვარაუდების გათვალისწინებით, სარგებლიანობის ფუნქცია შემდეგნაირად გამოისახება:

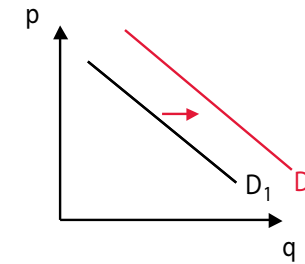
$$U(\mathbf{q}) \text{ ამასთან, } \mathbf{q} = (q_1, \dots, q_n + 1), \frac{\partial U}{\partial q_i} > 0, \frac{\partial^2 U}{\partial q_i^2} < 0, i = 1, \dots, n + 1 \tag{3.5.}$$

ყოველი მომხმარებელი პროდუქტის შეძენისას შეზღუდულია თავისი განკარგავდი შემოსავლების რაოდენობით. ვინაიდან, ნებისმიერ პროდუქტს სარგებელი მოაქვს, იგი მთელ თავის შემოსავალს ხარჯავს იმ პროდუქტების შეძენაზე, რომლის დროსაც საერთო დანახარჯები მოცემული პროდუქტის ფასებისა და მოთხოვნილი საქონლის რაოდენობით განისაზღვრება. ამდენად, შემოსავლის მოცემული რაოდენობისათვის მომხმარებლის საბიუჯეტო შეზღუდვა შემდეგნაირად გამოისახება:

$$Y_r = \sum_{i=1}^{n+1} p_i \cdot q_i \tag{3.6}$$

სარგებლიანობის ფუნქციის (3.5.) მაქსიმიზაციის დაშვებიდან და საბიუჯეტო შეზღუდვის გათვალისწინებით (3.6.), შესაძლებელია შემოსავლისა და ფასის ცვლილების შედეგად მომხმარებლის მოთხოვნის შესახებ შიპოთების ჩამოყალიბება*.

* ფორმალურად მაქსიმიზაციის პრობლემის გადაჭრა შესაძლებელია ლაგრანჟის ფუნქციის ოპტიმალურობის პირობის გამოყენებით:

ნახაზი 3.2: საბაზრო მოთხოვნის მრუდი

ჩვეულებრივ, მოთხოვნის მრუდი კლებადია. შესაბამისად, მოთხოვნის რაოდენობა იზრდება, როდესაც საბაზრო ფასი კლებულობს. მოთხოვნის სხვა დეტერმინანტების ცვლილება იწვევს მოთხოვნის მრუდის გადაადგილებას. მაგალითად, მომავალში ფასების ზრდის მოლოდინმა შესაძლოა, გამოიწვიოს მოცემული ფასის პირობებში მოთხოვნის ზრდა და, შესაბამისად, მოთხოვნის მრუდის მარჯვნივ გადაადგილება.

Y_r შემოსავლის ზრდა ხელს უწყობს პროდუქტის შეძენისათვის განსაზღვრული დანახარჯების მოცულობის ზრდას. პრეფერენციების უცვლელობისა და ფასების სტაბილურობის შემთხვევაში, მოთხოვნა, ჩვეულებრივ, ყველანაირი პროდუქტის უფრო მეტ რაოდენობაზე ჩნდება. p_i ფასის ზრდა, როგორც წესი, ხელს უწყობს i პროდუქტზე მოთხოვნის შემცირებას და სხვა პროდუქტებზე მოთხოვნის ზრდას. საპირისპიროდ, მოთხოვნა i პროდუქტზე, იმ შემთხვევაში, თუ იგი მომხმარებელთა სარგებლიანობის თვალსაზრისით, სხვა პროდუქტების ჩამნაცვლებელს (სუბსტიტუტს) წარმოადგენს, მაშინ ამ უკანასკნელზე მოთხოვნა გაიზრდება, როდესაც მოიმატებს სხვა პროდუქტების ფასები. და მაინც, გა-

$$L(q, \lambda) = U(q) + \lambda \cdot \left(Y_r - \sum_{i=1}^{n+1} p_i \cdot q_i \right)$$

$$\frac{\partial L}{\partial \lambda} = Y_r - \sum_{i=1}^{n+1} p_i \cdot q_i = 0 \rightarrow Y_r - \sum_{i=1}^{n+1} p_i \cdot q_i = 0$$

$$\frac{\partial L}{\partial q_i} = \frac{\partial U}{\partial q_i} - \lambda \cdot p_i = 0, i = 1, \dots, n \rightarrow \frac{\partial U}{\partial q_i} / \frac{\partial q_i} = \frac{p_i}{p_j}$$

ოპტიმიზაციის პირველი პირობის თანახმად, მაქსიმალურ სარგებლიანობაში პროდუქტის შეძენისათვის მთლიანი შემოსავალი გამოიყენება. ოპტიმიზაციის მეორე პირობის თანახმად, მაქსიმალურ სარგებლიანობაში ორი, i და j პროდუქტის ზღვრული სარგებლიანობის შეფარდება ზუსტად უნდა შეესაბამებოდეს მათ ფასთა შეფარდებას.

ოპტიმიზაციის ორივე პირობის საფუძველზე, შესაძლებელია გამოითვალოს, თუ რა გავლენას ახდენს ეგზოგენური სიდიდეების ცვლილებები მაქსიმალურ სარგებლიანობაზე ორიენტირებული მოთხოვნის რაოდენობაზე. განკარგავდი შემოსავლის ზრდა იწვევს მთლიანი დანახარჯების მოცულობის ზრდას. როგორც წესი, ამ შემთხვევაში იზრდება მოთხოვნა ყველა პროდუქტზე. გარკვეულ პირობებში, ზღვრული სარგებლიანობის თვალსაზრისით, ზოგიერთი პროდუქტის შემთხვევაში შემოსავლის გაზრდის შედეგად, შესაძლოა მოთხოვნა შემცირდეს. ასეთი ტიპის პროდუქტებს მეროუნარისხოვან (ინფერიორულ) პროდუქტს უწოდებენ. პროდუქტზე ფასის მატება, როგორც წესი, მასზე მოთხოვნის შემცირებას იწვევს ისე, რომ იზრდება მისი ზღვრული სარგებლიანობა. ფასის ცვლილება ასევე ყოველთვის იწვევს განკარგავდი შემოსავლის მსყიდველობითი უნარის ცვლილებას. აქედან გამომდინარე, ფასის მატების შედეგად, შესაძლოა, გაიზარდოს მოთხოვნა მეროუნარისხოვან პროდუქტებზე, იმ შემთხვევაში, თუ შემოსავალზე ფასის ცვლილების ეფექტი შემოსავალზე ჩანაცვლების ეფექტს აღემატება.

მონაკლისს წარმოადგენს ე.წ. შემავსებელი (კომპლემენტარული) პროდუქტები, რომლებსაც სარგებელი მხოლოდ სხვა პროდუქტთან ერთად მოაქვთ და, შესაბამისად, მათზე მოთხოვნა მხოლოდ აღნიშნულ პროდუქტთან ერთად ყალიბდება. ამდენად, პროდუქტზე მოთხოვნა მცირდება, როდესაც კომპლემენტარულ პროდუქტზე ფასი იმატებს და მოთხოვნაც ამ პროდუქტის ნაკლებ რაოდენობაზეა. პროდუქტებს შორის მოთხოვნის კომპლემენტარული ურთიერთობა, შესაძლოა, განპირობებული იყოს ტექნიკური, გაყიდვების ორგანიზატორული და საზოგადოებრივი ფაქტორებით.

პროდუქტზე მოთხოვნის რაოდენობასა და მის დეტერმინანტებს შორის კავშირი გამოსახულია მრუდის სახით ფასი-რაოდენობის ფარდობით (მდრ. ნახაზი 3.2.). ამასთან, 3.4 ფორმულაში მოცემული ფუნქციონალური კავშირი კონცენტრირდება პროდუქტის მოთხოვნილი q რაოდენობისა და p ფასს შორის კავშირზე მაშინ, როდესაც, მოთხოვნის სხვა დანაწილი დეტერმინანტები თავს იყრის y პარამეტრში. ვიღებთ შემდეგ გამოსახულებას:

$$q = D(p, y) \text{ ამასთან, } \frac{\partial q}{\partial p} < 0 \quad (3.7)$$

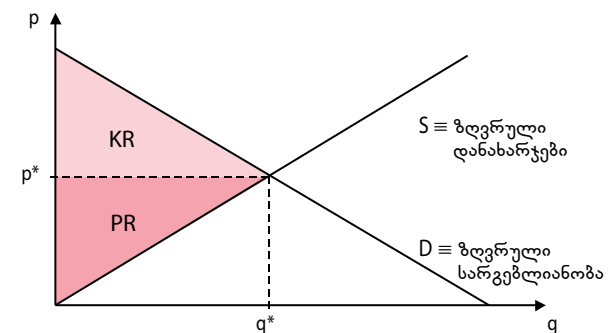
სადაც, გამარტივების მიზნით, ისევ ფასსა და პროდუქტის მოთხოვნილ რაოდენობას შორის წრფივი კავშირია გამოსახული.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მოთხოვნის ფუნქცია ჩვეულებრივ კლებადია. შესაბამისად, ფასის მატება მოთხოვნილი რაოდენობის შემცირებას იწვევს. მოთხოვნის დანაწილი დეტერმინანტების ვარიაციები აისახება y პარამეტრსა და მოთხოვნის ფუნქციის გადაადგილებაში. მრუდის მარჯვნივ გადაადგილება D_1 -დან და D_2 -მდე შესაძლოა, გამოწვეული იყოს Y_r განკარგვადი შემოსავლის ზრდით, ჩამნაცვლებელ (სუბსტიტუტ) პროდუქტებზე ფასის მატებით, ან შემავსებელ (კომპლემენტარულ) პროდუქტებზე ფასის კლებით. ასევე, მომავალში ფასების მატების მოლოდინმაც შეიძლება, გამოიწვიოს მიმდინარე პერიოდში მოთხოვნის ზრდა.

3.1.3 საბაზრო ფასწარმოქმნა სრულყოფილი კონკურენციის პირობებში

საბაზრო ფასი ყალიბდება ბაზარზე მიწოდებისა და მოთხოვნის ურთიერთობით, რომლის მიხედვითაც ხორციელდება მიწოდებული და მოთხოვნილი რაოდენობის გაცვლა. ფასისა და გაცვლილი რაოდენობის სიდიდე დამოკიდებულია ბაზრის ფორმაზე. ეკონომიკური პოლიტიკის ზემოქმედების მექანიზმი მეტწილად უშვებს სრულყოფილი კონკურენციის პირობებში სრულყოფილი ბაზრის არსებობას, რომლის პირობებშიც გაკეთებულია შემდეგი დაშვებები:

- გასაყიდი პროდუქტები აბსოლუტურად მსგავსები (ჰომოგენურები) არიან,
- ბაზრის ყველა მონაწილე საბაზრო მოვლენების თაობაზე სრულყოფილად არის ინფორმირებული.
- პროდუქტები არ არიან დიფერენცირებული

ნახაზი 3.3: საბაზრო წონასწორობის კეთილდღეობის ანალიზი

საბაზრო წონასწორობა მდებარეობს მიწოდებისა და მოთხოვნის მრუდის გადაკვეთის წერტილში. მიწოდების მრუდი გვიჩვენებს პროდუქტის წარმოების ზღვრულ ხარჯებს; მოთხოვნის მრუდი კი ზღვრულ სარგებლიანობას, შესაბამისად, მოთხოვნილი პროდუქტი გადახდისათვის მზაობას აღნიშნავს. მოთხოვნის მრუდსა და p^* საბაზრო ფასს შორის არსებულ არეს მომხმარებლის სარგებელს (დანაზოგს) უწოდებენ. საბაზრო ფასსა და მიწოდების მრუდს შორის არსებული არე მწარმოებლის სარგებელს (მოგებას) აღნიშნავს. p^* საბაზრო ფასის პირობებში მომხმარებლის დანაზოგისა და მწარმოებლის მოგების ჯამი, რომელიც თავის მხრივ წარმოადგენს საზოგადოებრივ კეთილდღეობას, მეტად აღემატება ყველა სხვა დასაშვებ ფასის პირობებში არსებული საზოგადოებრივ კეთილდღეობის დონეს.

- ინდივიდუალური სარგებლიანობა და დანახარჯები საზოგადოებრივ სარგებლიანობასა და დანახარჯებთან თანხვედრაში მოდიან.

სრულყოფილად ფუნქციონირებადი ბაზრის თაობაზე დაშვება ასევე გულისხმობს შემდეგი დამატებითი თვისების არსებობას:

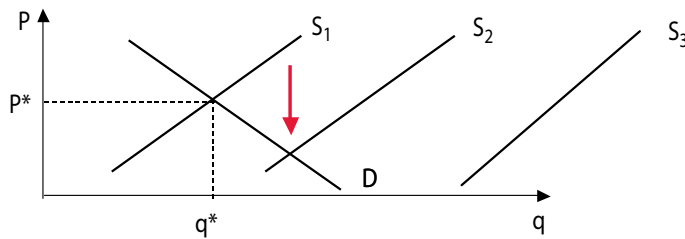
- ბაზარზე თავს იყრის მიმწოდებლებისა და მომხმარებლების დიდი რაოდენობა ისე, რომ არც ერთ მათგანს არ გააჩნია განსაკუთრებული საბაზრო ძალაუფლება, რაც იმას გულისხმობს, რომ მას არ შეუძლია მოახდინოს მიზანმიმართული გავლენა საბაზრო ფასზე.

ნახაზი 3.3. გვიჩვენებს სრულყოფილი კონკურენციის პირობებში საბაზრო წონასწორობის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას. ვინაიდან, მიწოდების მრუდში მეწარმეთა ზღვრული ხარჯები, ხოლო მოთხოვნის მრუდში საოჯახო ბიუჯეტის ზღვრული სარგებლიანობაა გამოხატული, კონკურენტულ წონასწორობაში შესაძლებელია მომხმარებლის სარგებლის (დანაზოგის) და მწარმოებლის სარგებლის (მოგების) გამოთვლა. საქმე ეხება საბაზრო ფასსა და ზღვრულ ხარჯებს შორის, შესაბამისად, ზღვრულ სარგებლიანობას შორის არსებულ არეებს. მომხმარებლის სარგებელი საბაზრო წონასწორობიდან შეესაბამება დანაზოგის მოცულობას, რომელიც წარმოიქმნება იმის შედეგად, რომ მომხმარებელი პროდუქტს ყიდულობს იმ ფასად, რომელიც ნაკლებია ან მდებარეობს მისი გადახდისათვის მზაობის ფარგლებში. მწარმოებლის სარგებელი საბაზრო წონასწორობიდან შეესაბამება მწარმოებლის მოგებას, რომელიც წარმოიქმნება იმის შედეგად, რომ ზოგიერთ მიმწოდებელს შეუძლია პროდუქტი გაყიდოს

იმ ფასად, რომელიც ამ პროდუქტის წარმოების ზღვრულ ხარჯებს აღემატება. სრულყოფილი კონკურენციის საბაზრო წონასწორობაში p^* ფასის და q^* რაოდენობის შემთხვევაში, რაოდენობა, რომელიც მიიღება მომხმარებლის დანაზოგიდან და მწარმოებლის მოგებიდან აღწევს მაქსიმუმს, რაც იმას გულისხმობს, რომ არანაირი სხვა ფასის შემთხვევაში არ მოხდებოდა უფრო მაღალი საზოგადოებრივი კეთილდღეობის მიღწევა.

და მაინც, კონკურენტული წონასწორობისადმი პრაქტიკული მიდგომის შემთხვევაში, ჩნდება ორი კითხვა:

- კონკურენტული წონასწორობის არსებობა: თეორულად საერთოდ შესაძლებელია თუ არა სრულყოფილი კონკურენციის პირობებში საბაზრო წონასწორობის არსებობა, ე.ი. საერთოდ არსებობს თუ არა მიწოდებისა და მოთხოვნის მრუდების გადაკვეთის წერტილი პოზიტიური ფასის შემთხვევაში?

ნახაზი 3.4: საბაზრო წონასწორობის არსებობა და მისი სტაბილურობა

საბაზრო წონასწორობა არსებობს მაშინ, როდესაც დადებითი რაოდენობის შემთხვევაში, მიწოდებისა და მოთხოვნის ფუნქციას შორის არსებობს ერთი გადაკვეთის წერტილი. ეს არ ეხება D მოთხოვნისა და S₃ მიწოდების მრუდების შემთხვევას. საბაზრო წონასწორობის სტაბილურობას ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც არსებობენ ძალები, რომლებსაც საბაზრო წონასწორობის დაზღვევის დროს, ისევე შეუძლიათ ფასისა და რაოდენობის ბალანსის უზრუნველყოფა. თუ კი D-სა და S₁-ის გადაკვეთის წერტილში წონასწორობა სტაბილურია და მიწოდების მრუდი S₁-დან S₂-კენ იხრება, D და S₂-ის გადაკვეთის წერტილთან ახალი საბაზრო წონასწორობა წარმოიქმნება.

- კონკურენტული წონასწორობის სტაბილურობა: სრულყოფილი კონკურენციის დროს, მისი არსებობის შემთხვევაში, ნამდვილად არის თუ არა შესაძლებელი საბაზრო წონასწორობის მიღწევა?

ორივე საკითხი კიდევ ერთხელ არის ახსნილი ნახაზზე 3.4. საბაზრო წონასწორობა განსაზღვრულია p^* და q^* -ს ურთიერთქმედებით S₁-სა და D-ს გადაკვეთის წერტილში. თუ მიწოდება გადაიხრებოდა S₃-კენ, დადებითი ფასის შემთხვევაში აღარ იარსებებდა მოთხოვნასთან მისი გადაკვეთის წერტილი. ამის საპირისპიროდ, თუ კი მიწოდება მხოლოდ S₂-კენ გადაიხრებოდა, წონასწორობა კვლავაც იარსებებდა, თუმცა ამ შემთხვევაში უნდა განვმარტოთ, თუ რა გზით ხდება ახალი წონასწორობის ჩამოყალიბება.

ჩვეულებრივ, მიკროეკონომიკა ეყრდნობა დაშვებას, რომ კონკურენტუნარიან ბაზრებზე მიწოდებისა და მოთხოვნის უთანაბრობა საბაზრო ფასების მყისიერ ადაპტაციას იწვევს. ჭარბი მიწოდება საბაზრო ფასს დაბლა სწევს მაშინ,

როდესაც ჭარბი მოთხოვნა ხელს უწყობს საბაზრო ფასის მატებას. ორივე მრუდის ნორმალური განვითარების შემთხვევაში, აღნიშნული პროცესი სწრაფად უახლოვდება წონასწორულ ფასს. მსგავსი ადაპტაციის ნიმუშს წარმოადგენს საბირჟო და აუქციონის ბაზრების მექანიზმები, რომლებზეც ბროკერები ფასს იქამდე ცვლიან, სანამ მიწოდებასა და მოთხოვნას შორის წონასწორობა არ აღდგება. იმ შემთხვევაში, თუ ბაზრის ყველა მონაწილე საბაზრო მოვლენების თაობაზე სრულყოფილად არის ინფორმირებული, შესაძლებელია ვივარაუდოთ, რომ აღნიშნული ადაპტაციის პროცესი საქმეში ბროკერის ჩარევის გარეშე წარიმართება.

ბაზარზე ეკონომიკურ-პოლიტიკური ჩარევის გამართლება ეყრდნობა სრულყოფილად კონკურენტული საბაზრო წონასწორობის მიღწევის არგუმენტს. კერძოდ, ბაზრების არსებობა, რომლებზეც სრულყოფილი კონკურენციის პირობებში არ მყარდება საბაზრო წონასწორობა, იძლევა ეკონომიკურ-პოლიტიკური ჩარევის საფუძველს, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია კონკურენტული წონასწორობის მიღწევა. მსგავს შემთხვევებში საუბრობენ ბაზარზე არსებულ ხარვეზებსა და არასრულყოფილებაზე.

- ასეთი ტიპის ხარვეზებს ადგილი აქვთ, როცა:
- საბაზრო წონასწორობა არასტაბილურია,
- საბაზრო წონასწორობა საერთოდ არ არსებობს,
- სრულყოფილი ბაზარი არ არსებობს ან

ადგილი აქვს ცალკეული მიმწოდებლისა თუ მომხმარებლის საბაზრო ძალაუფლებას.

როგორც შემდგომში ვნახავთ, არსებობს ბაზარზე არსებული ხარვეზების გამოსწორების ეკონომიკური პოლიტიკის სხვადასხვა სტრატეგიები. ერთი მხრივ, ხარვეზების არსებობა ხელს უწყობს ბაზრებზე თავისუფალი ფასწარმოქმნის პროცესში სახელმწიფოს მხრიდან ინტერვენციებს. მეორე მხრივ, შესაძლებელია, პროცესები ადგილიდან დაძრან ბაზრის თვითგამაჯანსაღებელმა ძალებმა, რომლებიც, საბოლოო ჯამში, სახელმწიფოს მხრიდან პირდაპირი ჩარევის გარეშე უზრუნველყოფენ ხარვეზების კორექციას.

აღამ სმიტი და უხილავი ხელი

აღამ სმიტი (1723-1790) დაიბადა შოტლანდიის ქალაქ კირკოლდში, სწავლობდა ფილოსოფიას გლაზგოსა და ოქსფორდში. 1750 წელს იგი გლაზგოს უნივერსიტეტში თავდაპირველად ლოჯიკის, მოგვიანებით კი, მორალის ფილოსოფიის კათედრის პროფესორი იყო. ამ პერიოდში საფუძველი ჩაეყარა მის ახლო მეგობრობას შოტლანდიელ ფილოსოფოს დევიდ ჰიუმთან, რომელმაც გადაამწყვეტი გავლენა მოახდინა სმიტის აზროვნებაზე. 1763 წელს სმიტმა უარი თქვა პროფესორობაზე და შეუდგა ხანგრძლივ საგანმანათლებლო მოგზაურობას საფრანგეთსა და შვეიცარიაში. სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ, 1778 წელს იგი დაინიშნა შოტლანდიის საბაჟო კომისრად და მოკლე დროის პერიოდში კონტრაბანდის წინააღმდეგ უმკაცრესი ბრძოლით, მან შეძლო შოტლანდიის სახელმწიფო ფინანსების გაჯანსაღება. მისი მთავარი ნაშრომებია: The Theory of Moral Sentiments (Edinburgh, 1759)

- მონალური გრძობების თეორია; An Inquiry into the Nature and the Causes of the Wealth of Nations (Edinburgh, 1776) – გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის, ბუნებისა და მიზეზების შესახებ.

აღამ სმიტი ითვლება მეცნიერული ეკონომიკური თეორიის ფუძემდებლად, რომელმაც ერების კეთილდღობის შესახებ თავის მთავარ ნაშრომში პირველმა შეძლო საზღვარი გავყოლო ეკონომიკურ ანალიზს, პოლიტიკურ მეცნიერებასა და ფილოსოფიას შორის. წიგნს წილად ხვდა წარმოუდგენლად დიდი წარმატება და დროის მცირე მონაკვთში მრავალ ევროპულ ენაზე ითარგმნა. სმიტი თავის ბევრ თანამედროვესგან განსხვავებით, ეროვნული კეთილდღობის მიზეზებს ხედავდა არა ამა თუ იმ ქვეყნის სასოფლო-სამეურნეო თვალსაზრისით სასარგებლო მიწაში ან ფულად მარაგებში, არამედ შრომით რესურსებსა და შრომის განაწილების მასშტაბებში. ეკონომიკური განვითარების გამწევი ძალა მისთვის საკუთარი ინტერესებისთვის მოქმედი ადამიანია, რომელიც ცდილობს მიაღწიოს საკუთარი მატერიალური კეთილდღობის და, შესაბამისად, საკუთარი ბედნიერების მაქსიმუმს. კარგად ფუნქციონირებად ბაზრებზე, რომლებზეც არ ვრცელდება არანაირი საბაზრო ძალაუფლება, არსებული კონკურენცია ზრუნავს იმაზე, რომ კეთილდღობისაკენ ინდივიდუალურმა სწრაფვამ, საბოლოოდ, ეროვნული კეთილდღობის ამაღლებას შეუწყოს ხელი. ამდენად, საზოგადოებრივი ბედნიერების მაქსიმიზაცია ცალკეული პირების ეგოისტური ქცევის შედეგია, რომელთა თითქოსდა „უჩინარი ხელით“ მართული ზრუნვა საკუთარ კეთილდღობაზე, საერთო საზოგადოებრივ კეთილდღობას უწყობს ხელს. ამ დინამიკის გარანტირებული შენარჩუნება სმიტის მიხედვით, შესაძლებელია იმით, რომ სახელმწიფო წინ აღუდგეს მონოპოლიების წარმოშობას, უარი თქვას ბაზრების ფუნქციონირებაში ჩარევისგან და შემოიფარგლოს ქვეყნის თავდაცვის გაძლიერებით, ფუნქციონირებადი მართლმსაჯულების განვითარებითა და საყოველთაო განათლების სისტემის უზრუნველყოფით.

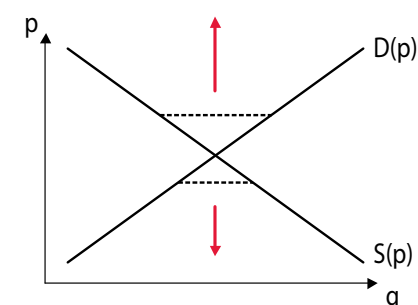
3.2 საბაზრო ჩავარდნის ფორმები

3.2.1 საბაზრო წონასწორობის არასტაბილურობა: მიწოდებისა და მოთხოვნის შეუსაბამობა და ადაპტაცია

საბაზრო წონასწორობის არასტაბილურობა დგება მაშინ, როდესაც მიწოდებისა და/ან მოთხოვნის მრუდებს აქვთ ინვერსიული ფორმა და საბაზრო ფასების ადაპტაციის პროცესი ვერ უზრუნველყოფს მიწოდების ან მოთხოვნის სიჭარბის დაბალანსებას. თუ განსაზღვრული ფასის შემთხვევაში ადგილი ექნება მიწოდების სიჭარბეს, საუბარი იქნებოდა საბაზრო ფასის დაცემაზე. მოთხოვნის სიჭარბის შემთხვევაში, მოსალოდნელი იქნება საბაზრო ფასის მატება. თუ მიწოდების მრუდი ფასის დაცემისკენ არის მიდრეკილი, ხოლო მოთხოვნის მრუდი – მატებისკენ, აღწერილი ადაპტაციის პროცესები მიგვიყვანდა არა ბაზრის წონასწორობისკენ, არამედ სულ უფრო დამორღებოდა მას. ნახაზი 3.5-ის მიხედვით, მარტივია აღიქვით, რომ არასტაბილურობის ამ ფორმისთვის შესაძლებელია

საკმარისი აღმოჩნდეს მხოლოდ ერთ-ერთი მრუდის შეუსაბამო მიმართულება. როგორც მიწოდების, ასევე მოთხოვნის მრუდებიც საბაზრო ფასზე დადებითად რომ იყვნენ დამოკიდებულნი, წარმოიქმნებოდა არასტაბილური საბაზრო წონასწორობა, როდესაც მოთხოვნა მიწოდებაზე მეტად ელასტიურად რეაგირებს ფასზე.

ინვერსიული მოთხოვნის კლასიკურ მაგალითს წარმოადგენს გიფენის-საქონელი. საქმე ეხება ისეთ ძირითად საკვებ საშუალებებს, როგორიცაა კარტოფილი, მარცვლეული ან პური, რომლებზეც მოთხოვნა შემოსავლების მიმართ უარყოფით დამოკიდებულებაშია. აღნიშნულ პროდუქტებთან დაკავშირებით, საერთო დანახარჯებში მათზე გაწეული ხარჯების მაღალი წილის გამო, ფასის კლების შემთხვევაში არსებობს შემოსავლის (უარყოფითი) ეფექტი. ინვერსიული მიწოდების ნიმუშად ასევე შეგვიძლია დავასახელოთ შრომის მიწოდების მრუდის მაგალითი. მიკროეკონომიკის თეორიის დაშვებით ინდივიდუალური შრომის მიწოდება წარმოადგენს თავისუფალი დროის ოპტიმალური რაოდენობის შესახებ გადაწყვეტილების სარგებლიანობას. როდესაც თავისუფალი დრო ჩვეულებრივ საქონელს წარმოადგენს და რეალური ხელფასის ზრდის შემოსავლის დადებითი ეფექტი თავისუფალი დროის მოთხოვნაზე თავისუფალ და სამუშაო დროებს შორის არსებულ ჩანაცვლების უარყოფით ეფექტზე დომინირებს (ე.ი. პირველის აბსოლუტური განზომილება აღემატება მეორის აბსოლუტურ განზომილებას), რეალური ხელფასის ზრდას შრომის მიწოდების კლებისკენ მივყავართ.

ნახაზი 3.5: მიწოდებისა და მოთხოვნის მრუდების ინვერსიული ფორმები

თუ მიწოდების მრუდი დაღმავალი, ხოლო მოთხოვნის მრუდი კი აღმავალი ფორმისაა, ბაზარზე მაინც ცალიბდება წონასწორობის ფასი, თუმცა საბაზრო წონასწორობა ამ შემთხვევაში არასტაბილურია. საბაზრო წონასწორობის დარღვევის შემთხვევაში, წონასწორობის აღდგენის ავტომატური მექანიზმი არ არსებობს.

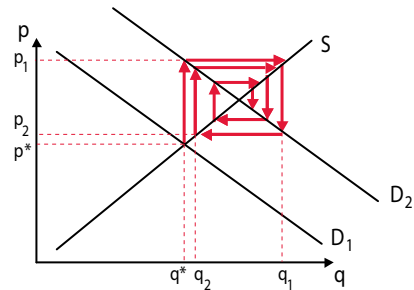
საბაზრო წონასწორობის არასტაბილურობის გამო, საბაზრო ჩავარდნის მიმართ შესაძლებელია, განსაკუთრებით მგრძობიარენი აღმოჩნდნენ, როგორც სოფლის მეურნეობის და ძირითადი საკვები პროდუქტების ბაზრები, ასევე დასაქმების ბაზარიც.

საბაზრო წონასწორობის არასტაბილურობა, შესაძლოა, ასევე მიწოდებისა და მოთხოვნის მრუდების ნორმალური მიმართულების შემთხვევაშიც წარმოიშვას, კერძოდ, მაშინ, როდესაც ადაპტაციის პროცესები შეფერხებით მიმდინარეობს. განსაკუთრებულ გავლენას საბაზრო პირობების ცვლილებასთან

დაკავშირებულ წონასწორობის დარღვევაზე ახდენს მოქნილობის ის დონე, რომლითაც მიმწოდებლები საბაზრო ფასის ცვლილებებზე წარმოებული პროდუქციისა და მიწოდების რაოდენობის შესაბამისობაში მოყვანით რეაგირებენ. ფასის მიმართ მიწოდების სიხისტემ შესაძლოა, წარმოქმნას საბაზრო მერყეობები ხანგრძლივი დროის მანძილზე. სწორედ ამ შემთხვევას აღწერს ე.წ. ობობას ქსელის თეორემა (Cobweb-Theorem). იგულისხმება მოკლევადიანი მოხმარების პროდუქტის ბაზარი, სადაც გარკვეულ პერიოდში შემოსული პროდუქტის გასაღება, შესაბამისად, იმავე პერიოდში უნდა მოხდეს. ბაზარზე პროდუქტების ფასის მიმართ არსებობს მიმწოდებელთა შედარებითი სიხისტე. იმ დროს, როდესაც მომხმარებელი თავის გადაწყვეტილებებში მიმდინარე პერიოდის საბაზრო ფასზეა ორიენტირებული, მიმწოდებლები თავიანთ პროდუქტის ყოველთვის წინა პერიოდის ფასის საფუძველზე გეგმავენ. საბოლოოდ შესაძლებელია ვივარაუდოთ, რომ მოცემულ შემთხვევაში მიწოდების მრუდი უფრო მეტადაა დახრილი ვიდრე მოთხოვნის მრუდი. ფასის მატების დროს, მოთხოვნის კლების ხარისხი მიწოდების ზრდის ხარისხზე მეტია. ამ პირობებში ირღვევა საბაზრო წონასწორობა და მოთხოვნა-მიწოდება ახალ შესაბამისობაში მოდის. ეს უკანასკნელი საბაზრო მერყეობების შემდეგ აყალიბებს ახალ საბაზრო წონასწორობას (შეად. ნახაზი 3.6).

დასაწყისში საბაზრო წონასწორობა მდებარეობს S -სა და D_1 -ის გადაკვეთის წერტილში p^* ფასით. იმ შემთხვევაში, თუ მოთხოვნის ფუნქცია D_1 -დან D_2 -კენ გადაადგილდება, როგორც შემოსავლის ზრდის შედეგი, მიმწოდებლებს შეუძლიათ ამ პერიოდში q^* რაოდენობა უფრო მაღალ P_1 ფასად გაყიდონ. გამომდინარე აქედან, შემდგომი პერიოდისთვის ისინი თავიანთი მიწოდების ფუნქციის შესაბამისად, ბაზარზე პროდუქტის უფრო მეტ q_1 რაოდენობას გაიტანენ. თუმცა ამ პროდუქტის გაყიდვა შესაძლებელია მხოლოდ p_2 ფასად. მიმწოდებლები მოცემულ გარემოებას მიიჩნევენ როგორც საბაზს იმისა, რომ შემდგომი პერიოდისთვის წარმოების მოცულობა q_2 -მდე შეამცირონ. ამ ფორმით მხოლოდ ხანგრძლივი ადაპტაციის პროცესის შემდეგ მყარდება ახალი საბაზრო წონასწორობა, რომელიც S -ის და მოთხოვნის ახალი D_2 მრუდის გადაკვეთის წერტილში მდებარეობს.

ნახაზი 3.6: საბაზრო წონასწორობის აღდგენის პროცესი ობობას ქსელის თეორემის მიხედვით

დასაწყისში საბაზრო წონასწორობა S -სა და D_1 -ის გადაკვეთის წერტილში მოცემულია P^* წონასწორული ფასით. D_1 -დან D_2 -სკენ მოთხოვნის მრუდის გადაადგილებით ირღვევა საბაზრო წონასწორობა. მოთხოვნის ზრდის საფუძველზე, მიმწოდებლებს შეუძლიათ, მიიღონ უფრო მაღალი საბაზრო P_1 ფასი. ისინი შემდგომი პერიოდისთვის მიწოდებას სწორედ ამ გაზრდილი ფასის მიხედვით გეგმავენ. მომდევნო პერიოდში მიწოდების ამ რაოდენობაზე საკმარისი მოთხოვნა აღარ არის. ვინაიდან პრო-

დუქტის მოგვიანებით გაყიდვისათვის შენახვის საშუალება არ არსებობს, იგი უფრო დაბალ p_2 ფასად უნდა გაყიდოს. აღნიშნული ფასი, თავის მხრივ, ხდება შემდგომი მიწოდების დაგეგმვის საფუძველი. საბოლოოდ, ფასისა და რაოდენობის ცვლილებების მიხედვით, S -ისა და D_2 -ს გადაკვეთის წერტილში ახალი საბაზრო წონასწორობა აყალიბდება.

არტურ ჰანაუ და ლორის ფასების ციკლი

არტურ ჰანაუ (1902-1985) დაიბადა ჰანოვერში, ითვლება თანამედროვე სოფლის მეურნეობის ბაზრის კვლევის ფუძემდებლად. 1933 წლამდე აგრარული სექტორის ეკონომისტი არტურ ჰანაუ იყო ბერლინის აგრარული უნივერსიტეტის დოცენტი. 1948 წლიდან იგი ხელმძღვანელობდა ბრაუნშვაიგის აგრარული ბაზრის კვლევით ინსტიტუტს; 1953 წელს იგი მიწვეულ იქნა გოთინგენის უნივერსიტეტის აგრარული ბაზრის კვლევების კათედრაზე. მისი ყველაზე ცნობილი შრომაა: ლორის ფასთან დაკავშირებული პროცნობა (ბერლინი 1927).

ჰანაუმ ლორის ხორცის გასაღების ბაზრების გრძელვადიანი განვითარების შესწავლისას დაასკვნა, რომ სახელმწიფოს მხრიდან მნიშვნელოვანი ჩარევებისგან თავისუფალ ფასებში, შეიმჩნეოდა ფასებისა და გასაყიდი რაოდენობის ტიპური ტალღისებური მოძრაობა. 1,5-2 წლამდე პერიოდში ლორის ხორცზე მაღალ ფასსა და დაბალ მოთხოვნას, როგორც წესი, სისტემატურად მოჰყვებოდა იმავე ვადის ისეთი პერიოდი, როდესაც ლორის ხორცის გასაყიდი ფასი იკლებდა, ხოლო მასზე მოთხოვნა კი იმატებდა. ამ 3-4 წლამდე „ლორის ციკლის“ მიზეზად ჰანაუ მწარმოებელთა მხრიდან გოჭებისა და დასაკლავი ღორებისგან მოგების მოლოდინებს მიიჩნევდა, რაც, თავის მხრივ, დიდწილად ღორის მიმდინარე გასაყიდი ფასით იყო განპირობებული. ღორის გაზრდისათვის საჭირო დრო – 1,5-2 წელიწადი – განაპირობებდა მიმწოდებლების გადაწყვეტილებას, დაცვადათ პროდუქტის გაყიდვა მანამ, სანამ ბაზარზე მნიშვნელოვანი დეფიციტი არ დაფიქსირდებოდა. ჰანაუმ ასევე შენიშნა, რომ აგრარულ პროდუქტებზე არსებობდა მოთხოვნის დაბალი საფასო ელასტიურობა, რაც ნიშნავდა იმას, რომ აგრარული პროდუქტების ბაზარზე ფასებს უმეტესწილად მიმწოდებლები განსაზღვრავდნენ და არა მომხმარებლები.

განსხვავებულ შედეგს მივიღებდით თუ მიწოდებისა და მოთხოვნის მრუდებს ექნებოდათ ერთნაირი დახრილობა. ობობას ქსელის თეორემის დაშვებების მიხედვით (პროდუქტის საწყობში შენახვის შესაძლებლობის არარსებობა და მიწოდების რაოდენობის სიხისტე ფასის ცვლილებასთან მიმართებაში), აღნიშნულ შემთხვევაში საბაზრო წონასწორობის დარღვევისას ფასები და რაოდენობა მერყეობს ახალი საბაზრო წონასწორობის მიღწევამდე. იმ შემთხვევაში, თუ გვეჩვენოდა განსხვავებული მოცემულობა – მოთხოვნის ფუნქციის დახრილობა მიწოდების ფუნქციის დახრილობას აღემატება, მაშინ ობობას ქსელის თეორემის მიხედვით, ადგილი აქვს პროცესს, როდესაც, ფასები და რაოდენობა სულ უფრო მეტად სცილდება საბაზრო წონასწორობას. საბაზრო წონასწორობა ამ შემთხვევაში არასტაბილურია.

ფასის ცვალებადობის ის ციკლურობა, რომელსაც ობობას თეორემა განმარტავს, ხშირად გვხვდება სოფლის მეურნეობის იმ ბაზრებზე, სადაც ფასების სახელმწიფო კონტროლი არ არსებობს. მოცემული შემთხვევის კლასიკური მა-

გალითია ე.წ. ღორის ციკლი. ასევე, განსაკუთრებულ თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს გერმანიაში 1950-1970 წლებში არსებული სვიის ბაზრები, რომელიც აღწერილი აქვს იარნოვს (1980).

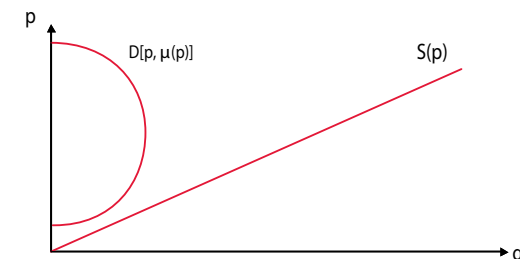
3.2.2 საბაზრო წონასწორობის არარსებობა: მიწოდებისა და მოთხოვნის შესახებ ინფორმაციის ასიმეტრიულობა

გასაყიდი პროდუქტების ხარისხის არაჰომოგენურობის შემთხვევაში, აღნიშნული თვისებების შესახებ ინფორმაციის გავრცელება ბაზრის არსებობისთვის უმთავრეს როლს ასრულებს. ხარისხის შესახებ ინფორმაციის ასინქრონულმა განაწილებამ შესაძლოა გარიგებების ჩაშლა გამოიწვიოს, მაშინ, როდესაც სრულფასოვანი ინფორმაციის არსებობის შემთხვევაში, აღნიშნული გარიგებები თანაბრად მიმზიდველი იქნებოდა, როგორც მიმწოდებლებისთვის, ასევე მომხმარებლებისთვისაც. ბაზრის არასრულფასოვნების ეს ფორმა უარყოფითად მოქმედებს იმ პროდუქტების მოთხოვნაზე, რომელთა სამომხმარებლო თვისებები მხოლოდ მათი მოხმარების შემდეგაა აღქმადი. ბაზრის თავისებურებებიდან გამომდინარე, ინფორმაციის ფლობის უპირატესობა შეიძლება იყოს მიმწოდებლის ან მომხმარებლის მხარეზე. დროითი ფაქტორის მიხედვით გასასხვავებენ ინფორმაციის ასიმეტრიულობის ორ ტიპს:

- უარყოფითი შერჩევა – ინფორმაციის ასიმეტრიულობას ხელშეკრულების გაფორმებამდე მიყვავართ არასასურველ შერჩევამდე (adverse selection).
- მორალური რისკი – ინფორმაციის ასიმეტრიულობას ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ მიყვავართ მორალურ რისკამდე (moral hazard).

ორივე შემთხვევაში, ბაზრის ის მხარე, რომელიც უფრო ნაკლებად არის ინფორმირებული, ხელშეკრულების გაფორმებამდე აცნობიერებს ხარისხთან დაკავშირებულ რისკებს და ცდილობს თავისი ქცევა ამ მოცემულობიდან გამომდინარე განსაზღვროს. აღნიშნულის გამო ექსტრემალურ შემთხვევებში შესაძლებელია, მიწოდებისა და მოთხოვნის თანხედრა არ მოხდეს არანაირი მისაღები ფასის შემთხვევაში და, შესაბამისად, არ იარსებოს საბაზრო წონასწორობამ.

მოთხოვნის მხარეს არსებული ინფორმაციის ნაკლებობის კლასიკურ მაგალითს წარმოადგენს მეორადი საქონლის ბაზრები. ჩვეულებრივ, ამ ბაზარზე არსებული გამყიდველები, უკვე გამოყენებული აქვთ რა გასაყიდი პროდუქტი, მისი თვისებების შესახებ მომხმარებელზე უკეთ ინფორმირებულნი არიან. ასეთ სიტუაციაში მომხმარებლებს შეუძლიათ პროდუქტის ფასის, როგორც ხარისხის ინდიკატორის ინტერპრეტაცია. პროდუქტის მაღალი ფასი საშუალოდ მაღალი ხარისხის მაჩვენებელი უნდა იყოს, ხოლო დაბალი ფასი – ცუდი ხარისხის სიგნალი. ამ ვარაუდის მიხედვით, ხდება მოთხოვნის ფუნქციის ფორმულირება, რომელიც პროდუქტის p ფასის გარდა, ასევე პროდუქტის $\mu(p)$ ხარისხიც შემოიღობს, რომელიც კვლავ დადებით დამოკიდებულებას იქონიან ფასთან:

ნახაზი 3.7: საბაზრო ჩავარდნა მოთხოვნის მხარეს არსებული ინფორმაციის ნაკლებობის დროს

საბაზრო ფასი მომხმარებლისათვის ხარისხის განმსაზღვრელს წარმოადგენს, რადგან ეს უკანასკნელი არ არის დაწმუნებული პროდუქტის ხარისხში. მაღალი ფასი კარგ ხარისხზე მეტყველებს, ხოლო დაბალი ფასი მდარე ხარისხზე მიუთითებს. ამასთან, არსებობს პირდაპირი (უარყოფითი) კავშირი საბაზრო ფასსა და მოთხოვნას შორის. თუკი ხარისხის ეფექტი დომინირებს, შესაძლოა წარმოიშვას მოთხოვნის მრუდის ისეთი მიმართულება, რომელიც ხელს შეუშლის საბაზრო წონასწორობის ჩამოყალიბებას.

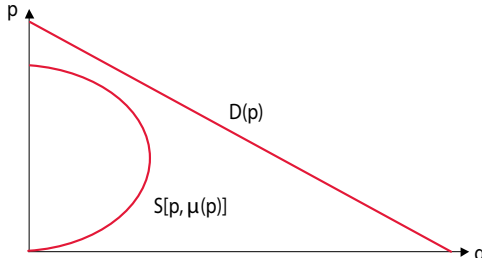
$$q = D[p, \mu(p)] \tag{3.8}$$

თუ მიწოდების ფუნქცია ნორმალურად, ე.ი. p ფასისკენ ზრდად მიმართულებას გვიჩვენებს, სპეციფიკური მოთხოვნის ფუნქციას (3.8) ექნება ნახაზზე 3.7-ი გამოსახული მიმართულება.

ჯორჯ არტურ აქერლოფი და მოქლონების ბაზარი

ჯორჯ არტურ აქერლოფი (დაბ. 1940წ. ნიუ ჰევენში, კონექტიკუტის შტატი) ეკონომიკას სწავლობდა იელის უნივერსიტეტში, დოქტორის ხარისხი დაიცვა მასაჩუსეტის ტექნოლოგიურ ინსტიტუტში, ბოსტონში. აქერლოფი 1966 წლიდან ასწავლის ბერკლში კალიფორნიის უნივერსიტეტში, სადაც დროებით შეწყვიტა მუშაობა ინდოეთის ნიუ დელის სტატისტიკის ინსტიტუტსა და ლონდონის ეკონომიკის სკოლაში მოღვაწეობის გამო. თავისი ნაშრომისთვის ასიმეტრიული ინფორმაციის გავლენის შესახებ, 2001 წელს მაიკლ სპენსერთან და ჯოზეფ სტიგლიცთან ერთად მიიღო ნობელის პრემია ეკონომიკური მეცნიერებების დარგში. მისი მთავარი ნაშრომებია: „ლიმონის ბაზარი: ხარისხის განუზღვრელობა და საბაზრო მექანიზმი“ (Quarterly Journal of Economics, 1970); „სამართლიანი ხელფასის ძიება და უმუშევრობა“ (ყანატ იელენთან თანაავტორობით, Quarterly Journal of Economics, 1990). თავის ნაშრომში „ლიმონის ბაზარი“, რომლისთვისაც მან მოგვიანებით ნობელის პრემია მიიღო, აქერლოფმა აღწერა მეორადი მანქანების ბაზრის მოდელი. ამ ბაზარზე გამყიდველმა საკუთარი მანქანის ხარისხი ზუსტად იცის მამინ, როდესაც პოტენციური მყიდველისათვის შეუძლებელია ცალკეული მანქანის ხარისხის განსაზღვრა. მათ, საუკეთესო შემთხვევაში, გარკვეული მოდელის და გამოშვების წლის მიხედვით იციან, თუ საშუალოდ რა ხარისხის შეიძლება იყოს მეორადი მანქანა. თუ ბაზარზე დაწესდება მეორადი მანქანის გასაყიდი ფასი, რომელიც ბაზარზე საშუალო ხარისხთან გაიგივდება,

მიმწოდებლები გაძლიერებული ძალით უფრო დაბალი ხარისხის მანქანებით შეუტევენ ბაზარს მაშინ, როდესაც უფრო მაღალი ხარისხის ძვირფასი მანქანების მიმწოდებლები იძულებულნი გახდებიან უკან დაიხიონ. პოტენციურმა მყიდველებმაც კარგად იციან ამ ურთიერთკავშირის შესახებ და, შესაბამისად, ისინიც უნდა იცოდნენ, ბაზარზე დამკვიდრებულ ფასად მაღალი ხარისხის მანქანის ნაცვლად ხელში ჯართი არ შეიქმნება. საბაზრო წონასწორობის მისაღწევად, მეორადი მანქანის ფასი წესით უნდა დაეცეს. თუმცა უფრო დაბალი ფასის შემთხვევაშიც იგივე მექანიზმი განმეორდებოდა, რომელიც მაღალი ხარისხის მანქანის ფასის დაწევას გამოიწვევდა. ვინაიდან ეს ყველაფერი სხვა დანარჩენ ფასებსაც ეხება, ძვირფასი მანქანების მიმწოდებლებისთვის მეორად ბაზარზე მანქანის გაყიდვა არანაირად არ არის მიმზიდველი. ასეთ ბაზარზე ძირითადად მხოლოდ უფრო დაბალი ხარისხის მანქანები იყიდება და ამიტომაც მოთხოვნა, შედარებით დაბალი ფასის შემთხვევაშიც კი, არც თუ განსაკუთრებით მაღალია. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საეჭვო ხდება, საერთოდ რამდენად არის შესაძლებელი მეორადი მანქანების ბაზრის ფუნქციონირება. აკერლოფმა ბაზრის ხარვეზების ანალიზის მსგავსი შედეგები დასაქმების ბაზრის შემთხვევაშიც მიიღო. შეწარმეები შეგნებულად გასცემენ უფრო მაღალ ხელფასს, რათა თავიდან აიცილონ ის ფაქტი, რომ ბაზარზე დამკვიდრებული ხელფასის სანაცვლოდ, რომელიც მიმართულია საშუალო ხარისხის სამუშაო რესურსებზე, მაღალკვალიფიციურ თანამშრომლებს შესთავაზონ მაღალი ხელფასი და ამ გზით მათი სამუშაო პროცესში სრული დატვირთვით ჩართვა მოახდინონ. ეფექტური ხელფასი დასაქმებულებს მეტ მოტივაციას აძლევს, წარმოების პროცესში საკუთარი შესაძლებლობები მაქსიმალურად ეფექტიანად გამოიყენონ.

ნახაზი 3.8: საბაზრო ჩავარდნა მიწოდების მხარეს არსებული ინფორმაციის ასიმეტრიულობისას

საბაზრო ფასი ხარისხის განმსაზღვრელს წარმოადგენს, რადგან მიმწოდებელი არ არის დაწმუნებული ხარისხში. მაღალი ფასი დაბალ ხარისხზე მეტყველებს, ხოლო დაბალი ფასი მაღალ ხარისხზე მიუთითებს. ამასთან, არსებობს პირდაპირი (დადებითი) კავშირი საბაზრო ფასსა და მიწოდებას შორის. თუ კი, ხარისხის ეფექტი დომინირებს, შესაძლოა წარმოიშვას მიწოდების მრუდის მიმართულია, რომელიც ხელს შეუშლის საბაზრო წონასწორობის მიღწევას.

ფასის კლების შემთხვევაში მოიმატებდა უშუალოდ ფასზე დამოკიდებული მოთხოვნა. ვინაიდან, ფასის კლებისას, მომხმარებლის აზრით, ასევე მიწოდებული პროდუქტის ხარისხი კლებულობს, მოთხოვნაც მცირდება. ხარისხის ეფექტის დომინირებამ შესაძლოა, მოთხოვნა იმდენად შეამციროს, რომ მოთხოვნისა

და მოწოდების გადაკვეთის წერტილმა აღარც კი იარსებოს. ამ სიტუაციის მაგალითზე კარგად ჩანს, თუ რატომ არის ამდენ სირთულესთან დაკავშირებული მეორადი საქონლის ბაზრების შექმნა.

ანალოგიურად შესაძლებელია, ინფორმაციის ნაკლებობის გამო, ბაზრის წარუმატებლობამ თავი იჩინოს მიწოდების მხარესაც. ამ უკანასკნელის მაგალითების პოვნა შესაძლებელია დასაქმების ბაზრის სხვადასხვა სეგმენტში, სადაც დასაქმებულები ინფორმაციას მიღწევების საშუალო ხარისხის შესახებ, მხოლოდ რეალური ხელფასის რაოდენობის მიხედვით იღებენ და განსაკუთრებით კი საკრედიტო და სადაზღვევო ბაზრებზე, სადაც ვაჭრობა ტიპური ნდობისა და რწმენის პროდუქტებით ხორციელდება. $\mu(p)$ საკრედიტო და სადაზღვევო ხელშეკრულებების საბაზრო ფასის მოლოდინი შესაძლებელია აღქმულ იქნას საშუალო ხარისხის ინდიკატორად, თუმცა, ამ შემთხვევაში საპირისპირო მნიშვნელობით. მიმწოდებლები გამოდიან იქიდან, რომ ფასის მატების შემთხვევაში საშუალო ხარისხი კლებულობს, ვინაიდან, როგორც წესი, მხოლოდ მაღალი რისკების მქონე მომხმარებელი იქნება მზად, ხელშეკრულება უფრო მაღალ ფასად გაათავონ. როდესაც მოთხოვნის მრუდს ნორმალური მიმართულება აქვს და მიწოდების ფუნქციაში დეტერმინანტების სახით ფასთან ერთად ხარისხიც იჩენს თავს, ნახაზ 3.8-ზე გამოსახულ მდგომარეობას მივიღებთ. მაღალი ფასის შემთხვევაში, მიწოდება ხარისხის ეფექტის გამო იმდენად მცირდება, რომ მიწოდებისა და მოთხოვნის მრუდების გადაკვეთის წერტილს ადგილი აღარ აქვს.

3.2.3 ბაზრის არასრულყოფილება: დადებითი და უარყოფითი გარე ეფექტები

სრულყოფილად ფუნქციონირებადი ბაზარი არა მხოლოდ ყველანაირი პროდუქტის ჰომოგენურობით გამოირჩევა, არამედ ინდივიდუალური სარგებლიანობით, მოგებითა და ხარჯებით, რომლებზეც დაფუძნებულია მიწოდებისა და მოთხოვნის ფუნქციები და რეალურად ხორციელდება ყველა საჭირო სარგებლიანობის, მოგებისა თუ ხარჯის ჩამოყალიბება. რეალურ ბაზრებზე ეს ყოველთვის ასე როდი ხდება. იმ შემთხვევაში, თუ ვთქვათ, ბაზარზე ინდივიდუალური სარგებელი და ხარჯი არ ემთხვევა საზოგადოებრივ სარგებელსა და ხარჯს, საბაზრო გაცვლის შედეგებს კეთილდღეობის თვალსაზრისით, არც თუ ოპტიმისტური შეფასებები აქვთ, რაც ნაჩვენებია ნახაზზე 3.3. მსგავსი განსხვავების მიზეზი განპირობებულია გარკვეული დადებითი, თუ უარყოფითი გარე ეფექტების არსებობით.

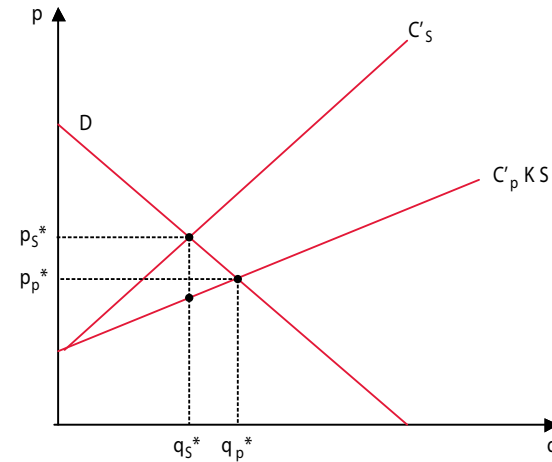
გარე ეფექტორებზე ძირითადად მაშინ საუბრობენ, როდესაც A-პირის სარგებლის, მოგებისა და ხარჯის ფუნქცია სულ მცირე ერთ ცვლადს მაინც შეიცავს, რომელიც არ იმყოფება A – პირის სრული კონტროლის ქვეშ, არამედ ასევე სხვა, B – პირის აქტივობაზეცაა დამოკიდებული. განასხვავებენ გარე ეფექტორების შემდეგ სახეებს:

- ტექნოლოგიური გარე ეფექტორები: ამ შემთხვევაში არსებობს ინდივიდუალურ სარგებელს, მოგებასა და დანახარჯს შორის პირდაპირი (ფიზიკური) კავშირი, რომელიც არ არის დამოკიდებული საბაზრო ფასის ცვლილებებზე. ისინი ქმნიან ერთმნიშვნელოვან არასრულფასოვან ბაზარს.

- ქსელური გარე ფაქტორები: ისინი თავს იჩენენ ქსელის ჩამოყალიბების ფაზაში მაშინ, როდესაც ქსელის სარგებლიანობა ყველა მომხმარებლისათვის იზრდება. გამომდინარე იქიდან, რომ ქსელში ერთვება ყველა შემდგომი მოსარგებლე. მამასადამე, ქსელის ეფექტიდან გამომდინარე, ინდივიდუალური სარგებელი ქსელის ყველა მონაწილისათვის საჭირო კოლექტიურ სარგებელს არ ემთხვევა. თუმცა, ეს ეფექტი ქრება მაშინვე, როდესაც ქსელი თავის ტექნიკურად ოპტიმალური განვითარების საფეხურს აღწევს.
- ფულადი გარე ფაქტორები: ისინი წარმოიშვებიან, როგორც საბაზრო ურთიერთობების პირდაპირი შედეგები, როდესაც ინდივიდუალური მიწოდებისა და მოთხოვნის გადაწყვეტილების საფუძველზე ბაზრის ყველა მონაწილესთვის საბაზრო ფასები იცვლება. ისინი არ იწვევენ ბაზრის ალოკაციურ არასრულყოფილობას, თუმცა განაწილების პოლიტიკის თვალსაზრისით, შეუძლიათ მნიშვნელოვანი ეფექტების გამოწვევა.
- ფსიქოლოგიური გარე ფაქტორები: ცალკეული პირის სარგებლიანობის დონეზე სხვა პირის სარგებელიანობამ შესაძლებელია დადებითად ან უარყოფითად იმოქმედოს ისე, რომ მათ შორის არ არსებობდეს პირდაპირი ფიზიკური კავშირი ან საბაზრო ურთიერთობა. შესაძლებელია ვიფიქროთ ისეთ ფენომენებზე, როგორიცაა სიამაყე ან შური, რომლებიც საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ფუნქციის არსებობის და, აქედან გამომდინარე, პროდუქტისა და შემოსავლის გადანაწილების უპირატესობების შემთხვევაში, მნიშვნელოვანია. (მდრ. 13.2).

ეკონომიკური პოლიტიკისათვის მნიშვნელოვანია ტექნოლოგიური და ქსელური გარე ფაქტორები. ნეგატიური (ტექნოლოგიური) გარე ეფექტები თავს იჩენენ ყველგან, სადაც ინდივიდუალურ საწარმოო და მოხმარების გადაწყვეტილებებს თან ახლავს ბუნებრივი გარემოსთვის ზიანის მიყენება, რომელიც არ აისახება საბაზრო ფასებში. მათი ალოკაციური შედეგები ასახულია ნახაზში 3.9. როდესაც პროდუქციის საზოგადოებრივი ზღვრული ხარჯები აღემატება ინდივიდუალურ ზღვრულ ხარჯებს, საბაზრო წონასწორობის არსებობისას გვაქვს საბაზრო მოთხოვნა, რომელიც უფრო მაღალია, ვიდრე ეს საზოგადოებისთვის გონივრული იქნებოდა და იყიდება იმ ფასად, რომელიც უფრო დაბალია, ვიდრე საზოგადოებისთვის ოპტიმალური იქნებოდა.

ნეგატიური გარე ეფექტები ასევე შესაძლოა წარმოიქმნას კერძო მოხმარების გადაწყვეტილებებით, რაც დაკავშირებულია გარემოსთვის საზიანო შეფუთვის მოთხოვნასთან, რის შედეგადაც ბაზარი მარაგდება აღნიშნული პროდუქტის უზარმაზარი რაოდენობით, რაც გარემოს დიდ ზიანს აყენებს. დადებითი გარე ეფექტები წარმოიშვება, მაგალითად, ისეთი პროდუქტის ან წარმოების მეთოდის გამოგონებით, რომელსაც მოიხმარს არა მარტო გამომგონებელი, არამედ, ბაზრის ყველა დანარჩენი მონაწილეც. გამოგონების ინდივიდუალურ ხარჯებს ამ შემთხვევაში უპირისპირდება საზოგადოებრივი სარგებელი, რომელიც ბევრად აღემატება ინდივიდუალურ სარგებელს. თუ მაღალი საზოგადოებრივი სარგებელი გამოგონების საბაზრო ფასში შესაბამისად არ არის ასახული, დადებითი გარე ეფექტების დროს, ჩვეულებრივ, არ ხდება ბაზრის საკმარისად უზრუნველყოფა.

ნახაზი 3.9: საბაზრო ჩავარდნა, რომელიც მიწოდების მხარეს არსებული უარყოფითი გარე ეფექტების შედეგია

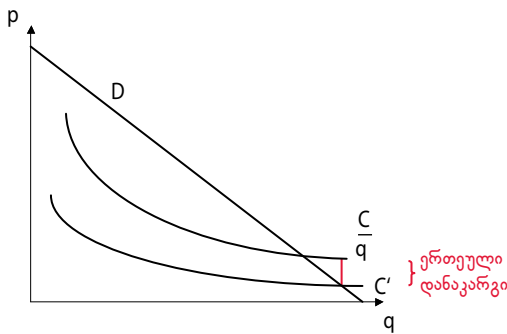
როდესაც C_p კერძო ზღვრული ხარჯები და აქედან გამომდინარე S მიწოდება უფრო დაბალია, ვიდრე საზოგადოებრივი C_s ზღვრული ხარჯები, საბაზრო წონასწორობაში ხდება საზოგადოებისათვის საჭირო ოპტიმალურ რაოდენობასთან შედარებით მეტისმეტად დიდი რაოდენობის მეტისმეტად დაბალ ფასად გაყიდვა.

3.2.4 საბაზრო ძალაუფლება: ბუნებრივი მონოპოლია

კონკურენტული წონასწორობისათვის დამახასიათებელი საყოველთაოდ სასარგებლო უნარების გამოვლენა, არც ცალკეული მიწოდებლების ან მომხმარებლების მიერ საბაზრო ძალაუფლების გამოყენების გზით, საბაზრო ფასზე საკუთარი სურვილისამებრ გავლენის მოხდენის შემთხვევაშია შესაძლებელი. საბაზრო ძალაუფლება შესაძლოა წარმოიქმნას მცდარი ან არარსებული სახელმწიფო კონკურენციის პოლიტიკის შედეგად. უფრო დაწვრილებით ეს ფაქტი მე-5 თავში იქნება განხილული. როგორც შემდგომში ვნახავთ, ბაზრის ცალკეულ მონაწილეთა საბაზრო ძალაუფლებას შესაძლოა, ასევე ტექნოლოგიური მიზეზები ჰქონდეს. საუბარია ბუნებრივ მონოპოლიაზე, რომელიც წარმოების ტექნოლოგიაში განუყოფლობის გამო იქმნება, რაც გულისხმობს საშუალო და ზღვრული ხარჯების მუდმივ კლებას. ხარჯების ასეთ მიმართულებას გვიჩვენებს ნახაზი 3.10. ისინი წარმოიქმნებიან, როცა წარმოების ხარჯების ასეთი მიმართულება მაღალ ფიქსირებულ ხარჯებთან არის დაკავშირებული. ამ პირობებში, მიწოდებლებს, რომლებიც მეტ რაოდენობას აწარმოებენ, უფრო ნაკლები საშუალო და ზღვრული ხარჯები აქვთ, ვიდრე მიწოდებლებს, რომლებიც ნაკლებ რაოდენობაზე მუშაობენ. მსხვილ მიწოდებლებს ყოველთვის აქვთ მცირე მიწოდებლების ბაზრიდან გაძევების და, შესაბამისად, მონოპოლიური მდგომარეობის დაკავების საშუალება.

გარდა თავისთავად მონოპოლიისა, რომელიც საბაზრო ფასწარმოქმნის უფლებას იძლევა, ნახაზზე ნაჩვენებია ორი სხვა საბაზრო ხარვეზიც. თუ ზღვრუ-

ლი ხარჯების მრუდს მიწოდების მრუდად მივიჩნევთ, რომელიც ფასის კლები-საკენ არის მიმართული, შესაძლო საბაზრო წონასწორობის სტაბილურობას ადგილი არ ექნება, ვინაიდან ჭარბი მიწოდების ან მოთხოვნისას ფასთან ადაპტაციის სტრატეგიები იწვევს არა საბაზრო წონასწორობასთან მიახლოებას, არამედ შორდება მას. ამავდროულად, ჰიპოთეტური საბაზრო წონასწორობა მიწოდებისა და ზღვრული ხარჯების მრუდების გადაკვეთის წერტილში კეთილ-დღეობის ასპექტის დროს მნიშვნელოვანი ნაკლის მატარებელია. ვინაიდან საშუალო ხარჯები ზღვრულ ხარჯებს აღემატება, აღნიშნული საბაზრო წონასწო-რობის დროს, მუდმივად ადგილი ექნება ერთეულ დანაკარგს, რაც არც ერთი მიმწოდებლისთვის არ იქნებოდა მისაღები. აქედან გამომდინარე, ბუნებრივი მონოპოლიები ყოველთვის იქნებიან მიდრეკილნი, ჩართონ ბაზრის ფასის ადაპტაციის მექანიზმები და დააწესონ ფასი, რომელიც სულ მცირე, საშუალო ხარ-ჯებს დაფარავს.

ნახაზი 3.10: საბაზრო ჩავარდნა ბუნებრივი მონოპოლიის დროს

თუ წარმოების ტექნოლოგიის თავისებურების გამო, მუდმივად თავს იჩენს საშუალო დანახარჯების შემცირება, მსხვილ საწარმოს ყოველთვის შეუძლია პროდუქციის უფრო დაბალ ფასად მიწოდება, ვიდრე მცირე საწარმოს. მსხვილ საწარმოს შეუძლია გამოიყენოს ეს უპირატესობა კონკურენტების გაძევების და შემდგომ მონოპოლიური მოგების რეალიზების მიზნით. ფასწარმოქმნა ზღვრული ხარჯებისა და მოთხოვნის გადაკვეთის წერტილში, პირიქით, წაგებისკენ იქნებოდა მიმართული.

3.3 საფასო პოლიტიკის ინსტრუმენტები

3.3.1 ფიქსირებული სახელმწიფო ფასები

იმ შემთხვევაში, თუ საბაზრო ხარვეზების მიუხედავად, მაინც გაგრძელდება მიწოდებისა და მოთხოვნის კოორდინაცია, არსებობს სახელმწიფოს მიერ საბაზრო ფასის დადგენის ეკონომიკური პოლიტიკის სრულიად მარტივი სტრატეგია. სახელმწიფოს მხრიდან ფასის დადგენა ზემოთხსენებულ საბაზრო ხარვეზებზე შემდეგნაირად იმოქმედებდა:

- იმ შემთხვევაში, თუ სახელმწიფოს ფიქსირებული ფასი ზუსტად გაუტოლდე-ბა წონასწორულ ფასს, სტაბილურობის პრობლემა უნთიერთსაწინააღმდე-

გოდ მიმართული მიწოდებისა და მოთხოვნის ან ადაპტაციის შენელებული რეაქციების შემთხვევაში, არ იარსებებს.

- გარე ეფექტების შემთხვევაში, სახელმწიფო ფიქსირებული ფასები ზუსტად იმ დონეზე დაფიქსირდებოდა, რა დონეზეც თანხვედრაშია საზოგადოებრი-ვი სარგებლიანობა და ხარჯები.
- ინფორმაციის ასიმეტრიულობის შედეგად, საბაზრო წონასწორობის არან-სებობის შემთხვევაში, ყოველთვის არსებობს სახელმწიფოს ფიქსირებული ფასების დადგენის შესაძლებლობა ისე, რომ მინიმუმამდე შემცირდეს დაშო-რება მიწოდებისა და მოთხოვნის მრუდებს შორის და, შესაბამისად, მიწოდე-ბისა და მოთხოვნის სიჭარბის ოდენობა.
- ბუნებრივი მონოპოლიის შემთხვევაში, ჰიპოთეტური წონასწორობის ფასი არ წარმოადგენს ფიქსირებული ფასის უშუალო საფუძველს, ვინაიდან მას შეეძლო გამოეწვია მიწოდების მუდმივი დეფიციტი. თუმცა, საშუალო ხარ-ჯების რაოდენობის შესაბამისი, სახელმწიფოს მიერ დადგენილი გარანტი-რებული ფასით, შესაძლებელი იქნებოდა ასეთი დეფიციტების წარმოქმნის თავიდან აცილება (მდრ. 4.2.4).

ფიქსირებული ფასების შემოღება სახელმწიფო ინსტიტუციების მხრიდან მიწო-დებისა და მოთხოვნის ფუნქციების მიმდინარეობის შესახებ საკმარისად ზუსტი ინფორმაციის ფლობას მოითხოვს. თუმცა, ამის იმედოდ ყოფნა არ ღირს. მიწო-დებისა და მოთხოვნის კერძო გადაწყვეტილებებს, რომლებიც მიწოდებისა და მოთხოვნის მრუდების გადახრას იწვევენ, როგორც წესი, სახელმწიფოს მიერ დადგენილი ფასების შესაბამისად მოქნილი ადაპტაცია თან არ ახლავს. აქედან გამომდინარე, ჩნდება ეჭვი იმის თაობაზე, რომ ფიქსირებული ფასი ნამდვილად წარმოადგენს საბაზრო ფასის ალტერნატივას. ფასის სრულად ფიქსირების ნაცვლად თითქმის ყოველთვის მისაღებია საფასო პოლიტიკის უფრო მოქნი-ლი ვარიანტი, რომელიც, მართალია, განსაზღვრავს ფასის ცვლილების ზედა ან ქვედა ზღვარს, მაგრამ ამ გარკვეულ ზღვრამდე, საბაზრო ძალაუფლების საფუძველზე, თავისუფალი ფასწარმოქმნის საშუალებას იძლევა. მოგვიანებით განვიხილავთ იმ პრობლემებს, რომლებიც ამგვარი მაქსიმალური და მინიმალური ფასის სტრატეგიებიდან წარმოიქმნებიან.

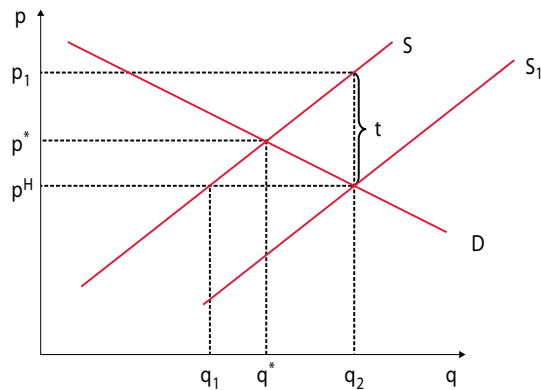
სახელმწიფოს მხრიდან ფასებში ჩარევის მეორე პრობლემას უმეტესწილად მისი ხანგრძლივობა წარმოადგენს. ფიქსირებული ფასები, რომელთა საჭირო-ებაც დროის გარკვეული მომენტისთვის გამართლებული იყო საბაზრო ხარვე-ზების არსებობით, ხშირად მაშინაც აგრძელებენ არსებობას, როდესაც ბაზრის არასრულყოფილობას ადგილი აღარ აქვს. ეს განსაკუთრებით ეხება ბაზრების სტაბილიზაციის მიზნით ფასების სტანდარტების დაწესებას. მიმწოდებლებისა და მომხმარებლების რაოდენობის ზრდის შემთხვევაში, რაც დაკავშირებულია ბაზრების საერთაშორისო ინტეგრაციისა და პროდუქტების ხანგრძლივი დრო-ით შენახვის ინოვაციების გაუმჯობესებასთან, დროთა განმავლობაში საბაზრო წონასწორობისათვის სულ უფრო და უფრო უკეთესი პირობები იქმნება. სახელ-მწიფოს მიერ ფასების დადგენა კარგავს თავის გამართლებას. მისი არსებობის გაგრძელების შემთხვევაში, იგი ეკონომიკურ პოლიტიკის პრობლემებს უჩენს.

3.3.2 მაქსიმალური სახელმწიფო ფასები

სახელმწიფოს მხრიდან საფასო პოლიტიკაში ჩარევას, რომლის დროსაც ხორციელდება ბაზარზე რეალიზებადი ფასის ზედა ზღვარის დაწესება, მაქსიმალური ფასის პოლიტიკა ეწოდება. მისი მიზანია, ბაზარზე არსებული ხარვეზების გამოსწორება ან სოციალური პოლიტიკით მოტივირებული სურვილი, გარკვეული პროდუქტი მომხმარებლისათვის გახადოს ხელმისაწვდომი შეძლებისდაგვარად დაბალ ფასად, ვინაიდან იგი სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისათვის არის საჭირო. ხშირად ორივე მოტივაცია ერთმანეთში არეული.

მაგალითად, უძრავი ქონების ბაზარზე ქირისთვის საჭირო ზედა ზღვარის დაწესება, შესაძლებელია, ერთი მხრივ, განპირობებული იყოს სოციალური პოლიტიკის ინტენსივობით, საცხოვრებელი ფართი ხელმისაწვდომი გახდეს მოსახლეობის ფართო ფენებისთვის, ხოლო მეორე მხრივ, სახელმწიფოს მხრიდან ჩარევის გამართლება, ობობას ქსელის – თეორემის სქემის მიხედვით, განპირობებულია ქირის ფასის ძლიერი მერყეობით გამოწვეული საფრთხით. იმ შემთხვევაში, როცა ადგილი აქვს გასაქირავებელი ბინების მიწოდებაზე მოთხოვნის ცვლილებებს დროის მოკლე მონაკვეთში, განსაზღვრული დიაპაზონის ფარგლებში.

მაქსიმალური ფასების დაწესება, რომელიც აღემატება თავისუფალი ფას-წარმოქმნის პირობებში არსებულ საბაზრო ფასს, პრობლემას არ წარმოადგენს, ვინაიდან პროდუქტი დროთა განმავლობაში რეალიზირებულ იქნება იმ p^* ფასით, რომელიც მიწოდებისა და მოთხოვნის გათანაბრებას გამოიწვევს. იმ შემთხვევაში, თუ, როგორც ეს ნახაზზე 3.11 ჩანს, pH მაქსიმალური ფასი პირიქით, p^* -ზე ნაკლებია, მოცემული S მიწოდებისა და D მოთხოვნის მრუდების შემთხვევაში, შესაძლოა, ადგილი ჰქონდეს ჭარბ მოთხოვნას $q_2 - q_1$ რაოდენობის ფარგლებში. კერძოდ, მოცემულ პროდუქტზე დაბალი ფასის შემთხვევაში, მოთხოვნა q_2 -მდე გაიზრდება მაშინ, როდესაც მიწოდებლები თავიანთი მიწოდების რაოდენობას q_1 -მდე ამცირებენ.

ნახაზი 3.11: მაქსიმალური ფასის დაწესების შედეგები

თუ საბაზრო წონასწორობაში სახელმწიფოს მიერ დაწესებული pH მაქსიმალური ფასი p^* -ზე ნაკლებია, ადგილი აქვს ჭარბ მოთხოვნას. მისი გადაჭარბება შესაძლებელია მიწოდების მიზანმიმართული სუბსიდირებით. ამ შემთხვევაში მიწოდების მრუდი S -დან S_1 -კენ გადაინაცვლებდა.

თუ შეუძლებელია მაქსიმალური ფასის შეცვლა, მომარაგებაში პრობლემების არსებობის საპასუხოდ არსებობს სხვადასხვა სტრატეგიები. ყველაზე გავრცელებულია q_1 მიწოდების ნორმირება (რაციონირება), რომლის დროსაც, სახელმწიფოს მხრიდან ხდება მთლიანი პროდუქციის განკარგვა და ტალონების სახით მომხმარებლისათვის განაწილება. ამდენად, საქონლის ბაზრებზე ინდივიდუალური გაცვლის საშუალებით, მიწოდებისა და მოთხოვნის გათანაბრებას ენაცვლება ადმინისტრაციული რეგულირება, რომელიც ხშირად, თვითნებურად შერჩეული კრიტერიუმებით ახდენს იაფი, მაგრამ შეზღუდული საქონლის ცალკეული მომხმარებლისათვის განაწილებას.

ჭარბი მოთხოვნის აღმოფხვრის სხვა საშუალება, რომელიც პრინციპში სახელმწიფოსთვის დამატებით ხარჯებს წარმოადგენს, არის მიწოდების სუბსიდირება. ყოველი მიმწოდებლის წარმოებული პროდუქტის n თითოეული ერთეულის t რაოდენობის ფარგლებში სუბსიდირება, მიწოდების მრუდს S -დან S_1 -კენ გადაადგილებს. pH ფასად მომხმარებლისათვის არსებობს მიწოდების რაოდენობა q_2 , მიმწოდებლებს შეუძლიათ აღნიშნული რაოდენობის $p_1 = pH + t$ ფასად გაყიდვა და, შესაბამისად, $q_2 \cdot p_1$ მოგების მიღება. სახელმწიფო სუბსიდირების საერთო ხარჯები შეადგენს $q_2 \cdot t$ -ს.

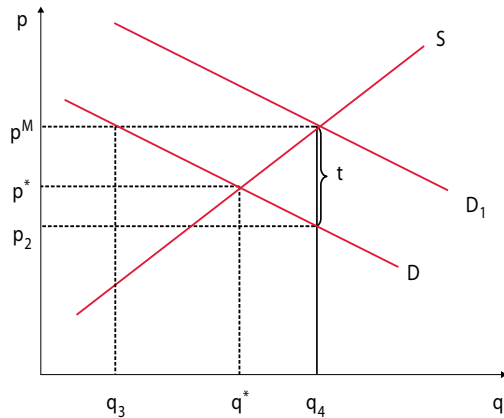
ჭარბი მოთხოვნის აღმოსაფხვრელად დამატებითი სახელმწიფო ღონისძიებების არარსებობას, სახელმწიფო მაქსიმალური ფასების პოლიტიკა კონკრეტული პროდუქტის შავი ბაზრების წარმოქმნამდე მიჰყავს. აღნიშნულ ბაზრებზე მომხმარებელს შეუძლია, სახელმწიფო ფასის წესების გვერდის ავლით, გადაიხადოს pH -ზე მაღალი ფასი და დააკმაყოფილოს თავისი მოთხოვნილება. შავი ბაზრების წარმოქმნას, ხშირად, ვერც სახელმწიფოს მხრიდან მიწოდების ნორმირება უშლის ხელს. ვინაიდან მიმწოდებლებს შეუძლიათ, თავიანთი პროდუქტი შავ ბაზარზე უფრო ძვირად გაყიდონ, მათთვის შესაძლოა უფრო მომგებიანიც იყოს სახელმწიფოს მხრიდან ნორმირებული პროდუქციის რაოდენობის შემცირება. ამის გამო, ოფიციალურ ბაზარზე მომარაგების დეფიციტი კვლავ იზრდება.

3.3.3 მინიმალური სახელმწიფო ფასები

სახელმწიფო მინიმალური ფასების პოლიტიკის მიზანია, საქონელზე საბაზრო ფასის ქვედა ზღვარის დაწესება. იგი მიმწოდებლებისათვის გარანტირებული მაღალი გასაყიდი ფასის დაწესების გზით, მათთვის შემოსავლებისა და მოგების მაღალ დონეს უზრუნველყოფს. მინიმალური ფასის პოლიტიკას განსაკუთრებული მნიშვნელობა პროდუქტის ბაზარზე აქვს, როდესაც სახელმწიფოს მიერ დადგენილი მინიმალური ხელფასები ბაზრის შესაძლო ხარვეზების გამოსწორებას და, შესაბამისად, მნიშვნელოვანი სოციალურ-პოლიტიკური მიზნების მიღწევას უნდა ემსახურებოდეს. ეკონომიკურ ციკლში დასაქმების ბაზრის განსაკუთრებული როლის გამო, მინიმალური ფასების შესაძლო შედეგები უფრო დაწვრილებით განხილული იქნება პარაგრაფში 8.2.

თუ მინიმალური ფასი წონასწორობის ფასზე ნაკლებია, p^* -ის შემთხვევაში, მიწოდებისა და მოთხოვნის გათანაბრებაზე არანაირი უარყოფითი გავლენა არ იქნეს თავს. თუ იგი, პირიქით p^* -ზე მეტია, როგორც ეს ნაჩვენებია ნახაზზე 3.12. და p^H -თან მდებარეობს, D -სა S -ის მუდმივობის შემთხვევაში, მოსალოდნელია ჭარბი მიწოდება $q_4 - q_3$ -ის რაოდენობის ფარგლებში. მწარმოებლები მაღალ

ფასზე მიწოდების q_4 -მდე გათართობით რეაგირებენ მაშინ, როდესაც მომხმარებლების მოთხოვნა ამ ფასად მხოლოდ q_3 რაოდენობით შემოიფარგლება. სახელმწიფოს მხრიდან დამატებითი ეკონომიკურ-პოლიტიკური ჩარევების გარეშე, მოცემულ სიტუაციაში, მეწარმეთა მოგებისა და შემოსავლის ზრდასთან დაკავშირებული მიზანი, სავარაუდოდ, განუხორციელებელი დარჩებოდა. მიმწოდებელთა გაყიდვების შედეგად მიღებული მოგება, რომელიც საბაზრო წონასწორობაში $q^* \cdot p^*$ -ს შეადგენს, მინიმალური ფასების პოლიტიკის შედეგად, $q^3 \cdot p^M$ -ით იცვლება. თუმცა, მწარმოებლებისათვის ამას ემატება ჭარბი პროდუქციის შენახვის ან განადგურებისათვის საჭირო ხარჯები.

ნახაზი 3.12: მინიმალური ფასების დაწესების შედეგები

თუ საბაზრო წონასწორობაში სახელმწიფოს მიერ განსაზღვრული p^M მინიმალური ფასები p^* ფასზე მაღალია, ადგილი აქვს ჭარბ მიწოდებას. მისი გადაჭარვა შესაძლებელია მოთხოვნის მიზანმიმართული სუბსიდირებით. ამ შემთხვევაში მოთხოვნის მრუდი D -დან D_1 -კენ გადაინაცვლებს.

p^M ფასის შემთხვევაში, ჭარბი მიწოდების აღმოფხვრა შესაძლებელია სახელმწიფოს მიერ გატარებული ღონისძიებებით, რომლებიც არ დაუშვებენ მიწოდების რაოდენობის გაზრდას, ბაზარზე გაყიდვადი რაოდენობის ნიშნულის ზევით. ამ მიზნით, p^M ფასად მოთხოვნილი q_3 რაოდენობა უნდა ნაწილდებოდეს წარმოების ქვოტებზე (კონტინგენტებზე), რომლებიც ცალკეული მიმწოდებლისთვის პროდუქციის ზედა ზღვარს განსაზღვრავენ. მიწოდების განაწილება (კონტინგენტირება), ისევე, როგორც, მოთხოვნის ნორმირება, უამრავ პრობლემასთან არის დაკავშირებული. პირველ რიგში, თავს იჩენენ ადმინისტრაციული სირთულეები, როდესაც საქმე ეხება გაყიდვადი რაოდენობის აღრიცხვას, ცალკეული მიმწოდებლისათვის პროდუქციის კონტინგენტის განსაზღვრას და მიწოდების რეალური რაოდენობის ეფექტურ კონტროლს. ამასთან, მიწოდების განაწილებისათვის დამახასიათებელია მიმწოდებლებს შორის კონკურენციის არარსებობა. ვინაიდან, მიწოდების ღონისძიებები, ხშირად, არ ითვალისწინებენ განსხვავებებს წარმოების ეფექტიანობაში და აქედან გამომდინარე, ფასის დაწესებისათვის არანაირ მიმზიდველობას არ წარმოადგენენ. შესაძლოა, მათ ასევე უარყოფითი გავლენა იქონიონ ტექნოლოგიური ინოვაციების დანერგვაზეც.

აქედან გამომდინარე, მინიმალური ფასის რეგულირება, ხშირად, არა მიწოდების განაწილებით, არამედ სახელმწიფოს მხრიდან საქონლის შესყიდვის გა-

რანტიებით ხორციელდება. სახელმწიფო მინიმალურ p^M ფასად შესყიდვის ჭარბ მიწოდებას და ახდენს მათ დასაწყობებას და საჭიროების შემთხვევაში, განადგურებასაც კი. სახელმწიფო ინტერვენციის ხარჯები შეადგენს $(q_4 - q_3) \cdot p^M$ -ს.

სახელმწიფოს მხრიდან ჭარბი საქონლის შესყიდვის ალტერნატივას სახელმწიფოს მხრიდან მომხმარებელთა სუბსიდირება წარმოადგენს. თუ სახელმწიფო მომხმარებელს თითოეული შეძენილი პროდუქტისთვის უხდის t რაოდენობის სუბსიდიას, მოთხოვნის მრუდი D მარჯვნივ D_1 -კენ გადაადგილდება. ამდენად მომხმარებელს შეუძლია q_4 რაოდენობა p^M ფასად შეიძინოს. ვინაიდან ისინი იღებენ სახელმწიფო სუბსიდიებს $q_4 \cdot (p^M - p_2) = q_4 \cdot t$ -ის რაოდენობით, მათი დანახარჯი სულ $q_4 \cdot p^M$ -ს შეადგენს.

როგორც ინტერვენციის შედეგად პროდუქციის შესყიდვისას, ასევე მომხმარებელთა სუბსიდირების შემთხვევაშიც, წონასწოვრულ საბაზრო ფასზე მაღალი მინიმალური ფასის დროს, სახელმწიფოს ეკისრება პირდაპირი და ირიბი ხარჯები. ჭარბი მიწოდების თავიდან აცილების მიზნით რეალურად განხორციელებული ღონისძიებების არჩევა, საბოლოო ჯამში, პოლიტიკურ გადაწყვეტილებას წარმოადგენს. ეკონომიკური თეორიების სფეროში ინტერვენციის დაცვის ასოციაციების მოსაზრებები იძლევიან საფუძველს ვივარაუდოთ, რომ, როგორც წესი, მეწარმეთა შემოსავლებზე სახელმწიფოს პირდაპირ გავლენას პროდუქციის შესყიდვის განაწილების ან მიწოდების სუბსიდირების გზით, მომხმარებელთა სუბსიდირებასთან შედარებით, უპირატესობა ენიჭება. ყველა შემთხვევაში, ხარჯებმა, რომლებიც სახელმწიფოს მინიმალური ფასების პოლიტიკის გატარებისას ეკისრება, შესაძლებელია ჭარბი მიწოდების კიდევ უფრო მეტად გაზრდის შემთხვევაში, ისეთი მასშტაბი მიიღოს, რომ საჭირო გახდეს ფულადი პოლიტიკის მიზნების გადახედვა.

3.4 მაგალითი: ევროკავშირის აგრარული საფასო პოლიტიკა

ბევრ ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ბაზრები სახელმწიფოს საფასო პოლიტიკის სამიზნეს წარმოადგენს. უამრავ განვითარებად ქვეყანაში ძირითად საკვებ პროდუქტზე არსებობს მაქსიმალური ფასის დაწესების სტანდარტი, რომელიც საზოგადოების ფართო ფენების იაფი საკვები პროდუქტებით უზრუნველყოფას ისახავს მიზნად. სოფლის მეურნეობის პროდუქტების მიწოდების შემცირება, ხშირად, დეფიციტს და სახელმწიფოს მხრიდან აგრარული პროდუქტების ნორმირებას იწვევს. რაც შეეხება განვითარებულ ქვეყნებს, აქ პირიქით, სოფლის მეურნეობის პროდუქტებზე წესდება მინიმალური ფასის სტანდარტი, რაც სამრეწველო სექტორში დასაქმებულებთან შედარებით, სოფლის მეურნეობის სექტორში დასაქმებულთა შემოსავლის შემცირებას უნდა უშლიდეს ხელს. ევროკავშირის აგრარული პოლიტიკა, რომელიც ასევე გერმანიის აგრარული პროდუქტების მიმწოდებლებსა და მომხმარებლებსაც მოიცავს, იძლევა აღნიშნული ღონისძიებების გავლენის თვალსაზირო მაგალითს.

ჯერ კიდევ 1958 წელს ევროპის ეკონომიკური კავშირის დაარსებისას, ექვსმა დამფუძნებელმა ქვეყანამ (საფრანგეთი, იტალია, ბელგია, ლუქსემბურგი, ნიდერლანდები და გერმანია) კავშირის ფარგლებში სამრეწველო პროდუქტით ვაჭრობისას საბაჟო მოსაკრებლის გაუქმებასთან ერთად, ცალსახად დასახეს ერთიანი აგრარული პოლიტიკის წარმოებაც. ევროპის ეკონომიკური კავშირის

ხელშეკრულების 39-ე მუხლის თანახმად, ერთიანი აგრარული პოლიტიკის მიზნები შემდეგნაირად განისაზღვრება:

- სოფლის მეურნეობის პროდუქტიულობის ზრდა,
- სოფლის მეურნეობის სექტორში დასაქმებული პირების ცხოვრების დონის სათანადო უზრუნველყოფა ერთ სულზე შემოსავლის რაოდენობის გაზრდის საშუალებით,
- ბაზრების სტაბილიზება,
- მომარაგების უზრუნველყოფა.

აღნიშნულ ჩამონათვალში თავს იჩენს, როგორც ევროპის აგრარული პოლიტიკის შემოსავლებთან დაკავშირებული მიზნები, ასევე ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებების საშუალებით არაერთ აგრარულ ბაზარზე არსებული ფასების ციკლური მერყეობის შესუსტება.

1958 წელს სტრეზის სოფლის მეურნეობის კონფერენციაზე დაისახა ერთიანი აგრარული პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები. სხვა დანაწილთან ერთად, კონფერენციის რეკომენდაციები ითვალისწინებდა ევროპის ეკონომიკური კავშირის ფარგლებში ყველა წევრი ქვეყნისათვის სოფლის მეურნეობის პროდუქციაზე ერთიანი ფასების დაწესებას. ფერმერთა პროდუქციისა და შემოსავლების დასაცავად, სოფლის მეურნეობის პროდუქციაზე ეკონომიკური კავშირის ეს ერთიანი ფასები იმავდროულად მსოფლიო ბაზარზე შესაბამის პროდუქციაზე არსებულ ფასებზე მაღალი უნდა ყოფილიყო. განვითარებადი ქვეყნებიდან აგრარული პროდუქციის იაფი იმპორტის ფასსა და ეკონომიკურ კავშირში დადგენილ ფასს შორის განსხვავების გათანაბრების მიზნით, საჭირო გახდა იმპორტზე შესაბამისად გაზრდილი საბაჟო განაკვეთის შემოღება. ამრიგად, ე.წ. საბაზრო წესრიგის შემოღებით, 60-იანი წლების ბოლომდე, განხორციელდა სოფლის მეურნეობის პროდუქტების უმეტესობის ეკონომიკური კავშირის აგრარულ ბაზარზე მოზიდვა. 1976 წლის ბოლოსთვის, აგრარული ბაზრის რეგულირებისათვის შემუშავებული 23 წესი მოიცავდა ეკონომიკური კავშირის წევრი ქვეყნების სოფლის მეურნეობის პროდუქტების 90%-ზე მეტს. 70%-ზე მეტი პროდუქტისათვის, რომლებსაც აგრარული ბაზრის რეგულირება შეხებოდა, არსებობდა სახელმწიფოს მხრიდან ფასის განსაზღვრულ დონეზე შენარჩუნების საბაზრო რეგულირების ფორმა.

სახელმწიფოს მხრიდან ფასის განსაზღვრულ დონეზე შენარჩუნების გზით საბაზრო წესრიგის ცენტრალურ ელემენტს წარმოადგენს ევროკავშირის სოფლის მეურნეობის მინისტრთა საბჭოს ყოველწლიური გადაწყვეტილება სოფლის მეურნეობის ცალკეულ პროდუქტზე საორიენტაციო ფასის დაწესების შესახებ. საორიენტაციო ფასიდან გამოიყვანება განვითარებადი ქვეყნებიდან შემოსული იმპორტის ზღვრული ფასი მაშინ, როდესაც საორიენტაციო ფასიდან ხდება ევროკავშირის ცალკეულ რეგიონებსა და ევროკავშირის მთავარ ნავსადგურს – როტერდამს შორის სატრანსპორტო ხარჯების დაქვითვა. აგრარული პროდუქტების მსოფლიო საბაზრო ფასებსა და ევროკავშირის ზღვრულ ფასებს შორის სხვაობიდან გამოითვლება ე.წ. საკომპენსაციო მოსაკრებელი. აღნიშნულმა მოსაკრებელმა, როგორც ევროკავშირის ქვეყნებში აგრარული პროდუქტის იმპორტის ცვლადი საბაჟო მოსაკრებლის განაკვეთმა, უნდა უზრუნველყოფს ის, რომ არ მოხდეს ევროკავშირის ბაზარზე მსოფლიო ბაზრის პროდუქტების საორიენტაციო ფასზე დაბალ ფასად მიწოდება.

საორიენტაციო და ზღვრული ფასებისა და საკომპენსაციო მოსაკრებლების გარდა, სოფლის მეურნეობის მინისტრთა საბჭო ყოველწლიურად ასევე ადგენს

ე.წ. საინვესტიციო ან საგარანტიო ფასებს. როგორც ტიპური მინიმალური ფასების სტანდარტები, ისინი განსაზღვრავენ ევროკავშირის ბაზრებზე მისაღებ აგრარულ პროდუქტზე ფასის მინიმალურ ზღვარს. ამასთან, საორიენტაციო ფასსა და საინვესტიციო ფასს შორის განსხვავება პროდუქტის სახის მიხედვით განისაზღვრება. მაქრის შემთხვევაში იგი აღწევს 5%-ს, ხოლო ხილისა და ბოსტნეულის სხვადასხვა სახეობის შემთხვევაში 50%-ს. თუ მიწოდება საორიენტაციო ფასად არ ხორციელდება, საბაზრო რეგულირება ზოგიერთ პროდუქტთან მიმართებაში, როგორცაა, მაგ., შაქარი, რძე, საქონლის ხორცი ან მარცვლეული, ითვალისწინებს სახელმწიფოს მხრიდან ინვესტირების აუცილებლობას, რომლის დროსაც, ჭარბი მიწოდების შემთხვევაში, ხორციელდება ევროკავშირის ბიუჯეტით პროდუქციის შესყიდვა. სხვა პროდუქტების შემთხვევაში, როგორცაა, ღორის ხორცი, სუფრის ღვინო, ხილი და ბოსტნეული, გათვალისწინებულია ნებაყოფლობითი ინვესტიციები, რომლებიც ასევე, საჭიროების შემთხვევაში, სახელმწიფოს მხრიდან იქნება შესყიდული.

ევროპის აგრარული პოლიტიკის შედეგები თვალსაჩინოდ ადასტურებენ მინიმალური ფასის შესახებ დისკუსიების შედეგად მიღებულ ჰიპოთეზებს. აგრარულ პროდუქტებზე ერთიანი, სტაბილური და მსოფლიო საბაზრო ფასზე მაღალი ფასების არსებობის გარანტია, ერთი მხრივ, ევროპის ეკონომიკური კავშირის აგრარულ ბაზრებზე ფასის ჩამოყალიბების პროცესს, ხოლო, მეორე მხრივ, ჭარბი მიწოდების განვითარებას უწყობდა ხელს. თუ ევროკავშირის ქვეყნების თვითმომარაგების ხარისხი 70-იან წლებში კარაქის შემთხვევაში 95%-ს, ხოლო ხორცის შემთხვევაში 98%-ს შეადგენდა, 80-იანი წლების ბოლომდე მან, აგრარული პროდუქტების უმეტესობის შემთხვევაში, ცალსახად გადააჭარბა 100%-ს (მდრ. ცხრილი 3.1).

ევროკავშირის თვითმომარაგების ხარისხი სოფლის მეურნეობის ზოგიერთი პროდუქტისათვის (წლიური საშუალო მაჩვენებელი %-ებში)	1974-1975 (EU-9)	1987-1988 (EU-12)	1999-2000 (EU-15)	2009-2010 (EU-27)
მარცვლეული (ბრინჯის გარდა)	95	111	116	107
შაქარი	87	127	128	100
ღვინო	95	107	109	100
უცხიმო რძის ფხვნილი	153	110	247	141
ხორცპროდუქტები (სრულად)	98	107	107	108
EAGFL*-ის დანახარჯები, განყოფილება „გარანტია“, მლნდ. ECU / €	4,5 (1975)	29,0 (1989)	40,5 (2000)	58,3 (2010)
ევროკავშირის ბიუჯეტის საერთო წილი %-ებში	69	60	49	47

* ევროპის სოფლის მეურნეობის განვითარების და უზრუნველყოფის ფონდი; 01.01 2007 წლიდან ევროპის სოფლის მეურნეობის უზრუნველყოფის ფონდი (EGFL)
 **
 წყაროები: გერმანიის ფინანსთა სამინისტრო, ევროკავშირის სტატისტიკის სამსახური

ცხრილი 3.1: ევროკავშირის სოფლის მეურნეობის პროდუქტებით თვითმომარაგება 1974-2010 წლებში

აღწერილია ურთიერთობა ევროკავშირის სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოებასა და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების მოხმარებას შორის. 100%-ზე მეტი მიუთითებს ჭარბ პროდუქტზე.

იმ პროდუქტების ბაზრებზე, სადაც არსებობს ნებაყოფლობითი ინტენსივობის ვალდებულება, მაგალითისთვის, ხილისა და ბოსტნეულის სახეობების შემთხვევაში, მეწარმეები კვლავინდებურად იძულებული იყვნენ, გაენადგურებინათ ჭარბი პროდუქცია. შაქრის ბაზარზე უკვე 1968 წლიდან მოქმედებს მიწოდების განაწილების სისტემა, რომლის დროსაც, ყველა მეწარმეებელ ქვეყანას განსაზღვრული საწარმოო ქვოტა ენიშნება. 1981 წლამდე სოფლის მეურნეობის ყველა მეწარმეებელს მიეცა გარანტია იმის თაობაზე, რომ მოხდებოდა კონტინგენტის რაოდენობის დადგენილ საინვესტიციო ფასად შესყიდვა. 1981 წლიდან სახელმწიფოს მხრიდან საინვესტიციო შესყიდვის შემთხვევაში, გათვალისწინებულ უნდა იქნას განაწილებული რაოდენობის რაღაც ნაწილზე ფასდაკლება. ვინაიდან დადგენილი ქვოტები არანაირი ფორმით არ შეესაბამებოდა შაქარზე არსებულ რეალურ მოთხოვნას, მათ არ შეეძლოთ წინ აღდგომოდნენ ჭარბი პროდუქციის ზრდას. რძის ბაზარზე, სადაც ეკონომიკური კავშირის თვითმომარაგების ხარისხმა უკვე დიდი ხანია 100%-ს გადააჭარბა, 1984 წელს ფასდაკლების ნაცვლად, მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება მიწოდების განაწილების თაობაზე. 1988 წლიდან მარცვლეულის ბაზარზეც არსებობს ქვოტები, რომელთა ჭარბი რაოდენობის შემთხვევაშიც, სახელმწიფოს მხრიდან გარანტირებულად ხორციელდება ფასების შემცირება.

გასაყიდი ფასების სუბსიდირება, რამაც ხელი უნდა შეუწყოს ეკონომიკური კავშირის წევრ ქვეყნებში სოფლის მეურნეობის ჭარბი პროდუქციის შემცირებას, საბოლოოდ ექსპორტის ხელშეწყობის განსაკუთრებული პოლიტიკის ფარგლებში ხორციელდება. საკომპენსაციო მოსაკრებლების სარკისებური ეფექტისთვის, ევროკავშირი სოფლის მეურნეობის პროდუქტების ექსპორტისთვის იძლევა ე.წ. ექსპორტის სუბსიდიას. სუბსიდირების რაოდენობა უტოლდება ინტენსივობის ფასსა და მსოფლიო საბაზრო ფასს შორის განსხვავებას კონკრეტული პროდუქტისთვის. მათი საშუალებით, სოფლის მეურნეობის მეწარმეებს ეძლევათ შესაძლებლობა, თავიანთი პროდუქცია განვითარებად ქვეყნებში ევროზონაში არსებულ ფასზე იათად გაყიდონ ისე, რომ არ მოუწიოთ პროდუქციის ერთეულზე საგარანტიო ფასის ოდენობით მისაღებ მოგებაზე უარის თქმა. შიდა საბაზრო ინტენსივობის ხარჯებთან ერთად, ექსპორტის სუბსიდირებისთვის გამოყოფილი ხარჯები ევროკავშირის აგრარული ბიუჯეტის ძირითად ნაწილს შეადგენს, რომელიც თავის მხრივ, ეკონომიკური კავშირის საერთო ბიუჯეტის ცალკე არსებულ, დომინანტ მიმართულებად ჩამოყალიბდა. მხოლოდ სოფლის მეურნეობის საგარანტიო ფონდის დანახარჯები, როგორც ეს ცხრილშია (3.1.) ნაჩვენები, 80-იან წლებში ევროკავშირის საერთო ბიუჯეტის 60%-ს შეადგენდა.

ევროკავშირის ბიუჯეტის მზარდი საფინანსო ვალდებულებები და მასობრივი საერთაშორისო წნეხი ევროკავშირის აგრარული პოლიტიკის საფუძვლიანი რეფორმის სტიმულს იძლევა, რაც უფრო დაწვრილებით განხილულია პარაგრაფში 16.5. აღნიშნულ რეფორმას საფუძველი ჩაეყარა 1992 წელს, ფერმერებისთვის მარცვლეულსა და საქონლის ხორცზე 30%-იანი სუბსიდირებისა და პირდაპირი საშემოსავლო დოტაციების შემოღების ერთობლივი ღონისძიებებით. 1995 წელს მიღებული გადაწყვეტილებით, საექსპორტო ანაზღაურება 2000 წლამდე 36%-ით შემცირდა. 1999 წელს საჭირო გახდა მნიშვნელოვანი სუბსიდირების შემდგომი შემცირება, მსოფლიო საბაზრო ფასთან მისი მიახლოების მიზნით. პარალელურად გაიზარდა პირდაპირი საშემოსავლო დოტაციები. 2003 წელს ევროკავშირის სოფლის მეურნეობის მინისტრთა საბჭო შეთანხმდა 2005 წლიდან აგრარული პოლიტიკის სფეროში ერთობლივი ყოვლისმომცვე-

ლი რეფორმის გატარების თაობაზე, რომლის მოქმედების ვადა 2013 წლამდე განისაზღვრებოდა. რეფორმა, ერთი მხრივ, ითვალისწინებდა ევროკავშირის სოფლის მეურნეობის ხარჯების შეზღუდვას, მეორე მხრივ, გადაწყდა ევროკავშირის აგრარული პოლიტიკის „მეორე ზოლის“ გათართობა სოფლის განვითარების ხელშეწყობის გზით, რომლის დაფინანსება უნდა მოხდეს „პირველი ზოლიდან“ – წარმოების ტრადიციული წახალისებიდან – გადანაწილების გზით. ამასობაში მარცვლეულის ფასები იმდენად მიუახლოვდა მსოფლიო საბაზრო ფასს, რომ განვითარებად ქვეყნებში მარცვლეულის ექსპორტირებისათვის ექსპორტის სუბსიდირება საჭირო აღარ იყო. აგრარულ სექტორში გატარებული რეფორმის შედეგები ევროკავშირის ბიუჯეტს ამკარად დაეტყო. ორივე ზოლში სოფლის მეურნეობისათვის მთლიანად გაღებული დანახარჯები – ცხადია, ასევე ევროკავშირის გათართობის ხარჯზეც – ცალსახად გაიზარდა. თუმცა, მისი ხვედრითი წილი ევროკავშირის ბიუჯეტში მნიშვნელოვნად შემცირდა და ევროკავშირის გათართობის მიუხედავად, 50%-ზე ნაკლები შეადგინა.

ძირითადი ცნებები

- მიწოდების ფუნქცია მოთხოვნის ფუნქცია სრულყოფილი ბაზარი სრულყოფილი კონკურენცია საბაზრო წონასწორობა მომხმარებლის დანაზოგი მწარმოებლის დანაზოგი
- მაქსიმალური ფასები მინიმალური ფასები ნორმირება (რაციონირება) განაწილება (კონტინგენტირება)
- ევროპის აგრარული ბაზრის წესრიგი საორიენტაციო ფასები ზღვრული ფასი საგარანტიო ფასი საკომპენსაციო მოსაკრებელი ექსპორტის სუბსიდირება
- ბაზრის არასრულყოფილება გიფენის საქონელი ობობას ქსელის თეორემა ინფორმაციის ასიმეტრიულობა გარე ეფექტები ბუნებრივი მონოპოლია

დავალებები

1. **აგრარული ბაზრების ნაკლოვანებები**
იმსჯელეთ თეზისის შესახებ – ხშირად, სახელმწიფოს მხრიდან აგრარულ ბაზარზე ჩარევის მიზეზს განაპირობებს აღნიშნულ ბაზრებზე არსებული ყველა შესაძლო ნაკლოვანება.
2. **საფასო პოლიტიკა შრომის ბაზარზე**
წარმოიდგინეთ სრულყოფილად ფუნქციონირებადი შრომის ბაზრის მიკროეკონომიკური მოდელი, რომელზეც მიწოდება და მოთხოვნა რეალურ ანაზღაურებაზე იქნება დამოკიდებული. გამოდით იქედან, რომ ფასის დონე მოცემული და მუდმივია ისე, რომ რეალური ანაზღაურების ცვლილებები მხოლოდ ნომინალური ანაზღაურების ცვლილების შედეგად არის შესაძლებელი.

3. უძრავი ქონების ბაზრის საფასო პოლიტიკა

განიხილეთ გასაქირავებელი ბინების ბაზრის მიკროეკონომიკური მოდელი. რა არის მიზეზი იმისა, რომ ფასის ცვლილებებზე მიწოდება და მოთხოვნა სრულიად განხვავებული ფორმით რეაგირებენ? რა შემთხვევაში იქნებოდა შესაძლებელი უძრავი ქონების ბაზარზე „ღორის ციკლის“ არსებობა? რა მოკლე და გრძელვადიანი შედეგები მოჰყვება სახელმწიფოს მხრიდან წონასწორული ქირის გადასახადზე დაბალი მაქსიმალური ქირის გადასახადის შემოღებას.

4. სავალუტო ბაზარი და გაცვლითი კურსი

განიხილეთ სავალუტო ბაზრის მიკროეკონომიკური მოდელი, რომელზეც უცხოური ვალუტის მიწოდება და მოთხოვნა დამოკიდებული იქნებოდა უცხოური ვალუტის, შესაბამისად, გაცვლითი კურსის ფასზე. განმარტეთ, რატომ ხდება სახელმწიფოს მხრიდან გაცვლითი კურსის დადგენის შემთხვევაში, უცხოური ვალუტის ღირებულების ზრდა ან მისი გაუფასურება და რაში გამოიხატება იგი?

გამოყენებული ლიტერატურა

სრულყოფილად ფუნქციონირებადი ბაზრის მოდელი და შესაძლო საბაზრო ჩავარდნები, რომლებიც ეკონომიკურ-პოლიტიკური ჩარევის არგუმენტს წარმოადგენენ დაწვრილებით არის განხილული Fritsch-ის მიერ (2011). სახელმწიფოს საფასო პოლიტიკის ინსტრუმენტებს და მის შედეგებს აღწერს Kleps-ი (1996). ევროპის აგრარულ პოლიტიკაში სახელმწიფოს საფასო ჩარევის პრობლემები გაანალიზებულია Koester-ის მიერ (2010), ხოლო სახელმწიფოს მხრიდან უძრავი ქონების ბაზარზე საფასო ჩარევის შედეგები აღწერილია Eekhoff-ის ნაშრომებში (2002).

რეგულირება და დერეგულირება

4.1 საბაზრო ჩავარდნა, რეგულირება და დერეგულირება 95

4.2 რეგულირების პოლიტიკის ინსტრუმენტები..... 95

4.2.1 სახელმწიფოს მარეგულირებელი წესი და სახელმწიფო მიწოდება 95

4.2.2 საზოგადოებრივი საქონლით უზრუნველყოფა 96

4.2.3 გადასახადები და სუბსიდიები გარე ეფექტების აღმოსაფხვრელად 97

4.2.4 ბუნებრივი მონოპოლიების ფასის რეგულირების ინსტრუმენტები 99

4.3 დერეგულირების პოლიტიკის ინსტრუმენტები..... 100

4.3.1 ბაზრის ნაკლოვანებების დაძლევა კერძო ხელშეკრულებების საშუალებით 101

4.3.2 ბაზრებზე კონკურენციის წახალისება 102

4.3.3 სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, მოლაპარაკებები და სატრანსფერო გადასახდელები 103

4.4 მაგალითი: ტელეკომუნიკაციების რეგულირება და დერეგულირება გერმანიაში 106